

4-6 2002 .

« »,

— 50

2001

<http://www.genling.nw.ru/baltist/baltist.htm>

(—)

1998 . « »

1999 .

2000 .

2001 .

2002 .

2003 .

2004 . ,

2005 .

2006 .

2007 . ,

2008 . « »: 10

e-mail: baltistica@ik6795.spb.edu

-

199034 ., 11

(7 812) 328 95 10

(7 812) 328 97 65

St.Petersburg State University
Philological faculty
Department of General Linguistics
 Universitetskaya nab., 11
 199034 St.Petersburg, Russia
 phone (7 812) 328 95 10
 fax (7 812) 328 97 65

<http://www.genling.nw.ru/baltist/baltist.htm>

(-)

1

XX

(,).

,

—

.

,

,

2.

-

.

-

.

. . . [1996],

—

-

[]³.

«

».

-

, «

...»

:

(9 500)

-

(

,

,

,

),

,

,

;

/æ̃/ (

/ /, /uo/ /æ/,

— . [1996: 93],

uo.

4.

3 (1Sg,

),

— . [Andronovs 1998].

Dat.Sg. (

Gen.Sg.)

1

2000 .

2

,

(

!)

80-

(

1979–81 .

1996 .;

1988 . — 1998 .;

-

(1993 .) — 1997 .;

3

(1974, 1975) —

).

4

[LVPPV].

LVPPV

—

(zùos|s ~ij; akmèn|s ~im).

(Gen.Pl.)

(viès|is ~u).

(b ^ t ir <æsmu, esi, æsàm, æsat>, bija).

(man(..) <manis, màm, etc.> es) (. [1996: 121]).

(),

[Plesuma 1993].

[Kuzina 1998].

(),

().

« ...»

« ...»

Andronovs, 1998 — A.Andronovs. Par v rda gramatisko raksturojumu v rdn c . // Linguistica Lettica. 2. R ga. — 141.–152. lpp.

1996 — . . .

Kuzina 1998 — V.Kuzina. 3000 latviešu sarunvalodas biež k lietotie v rdi ar tulkojumu krievu, v cu un ang u valod . R ga.

LVPPV — Latviešu valodas pareizrakst bas un pareizrūnas v rdn ca. R ga.

Pl suma 1993 — Latviešu-krievu v rdn ca. / Sast d jušas A.Pl suma, J.Slavinska. R ga.

— . . . , 1994 (2-).

()

5

(-)

.H. ,

(LKŽ; / .)

«Słownik prasłowiański» (SP), «

SP,

*div ‘ , dieva SP . dieva zuosis ‘ , dieva z les ‘ , dieva dievs ‘ , dievo karvyt ‘ dievas ‘ (‘ , ’; . ?).

*div , (13) /

« .H. » (.H.).

.omar ‘ , omor ‘ , omór ‘ , omary . — *obmar , *obmor (28, s.vv.), . amaras ‘ ; , amarai ‘ .

« » (.) . (.- .) kosa, . (., .) á, . á, . á ‘ ()’ < ., . kasà ‘ (.- .;)’ (. 11, s.v. *kos (j)).

Laimute Balode (Rīga — Helsinki)

ME k onomastikas avots

K zin ms, senaj s v rdn c s tika iek auti k sugasv rdi, t ar pašv rdi. Ar ME (= K.M lenbachs. Latviešu valodas v rdn ca, redi jis, papildin jis un turpin jis J.Endzel ns, Rīga, 1923–1932) 4 s jumos un š s v rdn cas 2 papilds jumos (EH = E.Hauzenberga Papildin jumi un labojumi K.M lenbacha Latviešu valodas v rdn cai, Rīga, 1934–1946) k š irk a v rdi atrodami vair k nek 150 pašv rdu. P rsvar tie ir latviešu personv rdi (*Ansis* ME I 71, *Brencis* ME I 330, *J nis* ME II 106, *Jur is* ME II 120, *Juris* ME II 120, *Ka a* ME II 131, *Kl vs* ME II 219, *Labrencis* ME II 396, *Mi elis* ME II 626 etc.), bet ir piemin ti pat t di

personv rdi k *J zus* ME II 114, *Kristus* ME II 281. V rdn c ievietoti vair ki mitolo isku b t u v rdi (*D, kla* ME I 462, *K rta* ME II 201, *Nelaima* EH II 14, *P kals* ME III 230, *Tikla* ME IV 183, *senis, sinis, si š* ME IV 409), izce ot šo pašv rdu cilmi. Ir min ti ar vair ku sv tku v rdi: *Baš u diena* ME I 266, *B rbeles diena* ME I 273, *J i* ME II 106, *Jur a diena* ME II 120, *si diena* EH II 741.

Interesanti vietv rdu cilmes skaidrojumi (*C sis* ME I 378, *Jēlgava* ME II 109, *R ga* ME III 536), dažviet par d s sen s topon ma formas (piem ram, *Kuld ga — Guld ga, Guldinga* 1413, *Goldingen* 1245, *Koldingen, Kuldinga* EH I 670), tom r liel koties topon mi ir piemin ti bez valodnieciska skaidrojuma, sniedzot tikai to v cisko formu (piem ram, *Sluoka — die Stadt Frauenburg* in Kurland ME III 944). K š irk i ir izcelti ar nedaudzu Latvijas hidron mu v rdi: *Daugava* ME I 444, *Gauja* ME I 611, *Rauna* ME III 487, *Vēnta* ME IV 537. Latvijas vietv rdu šaj v rdn c ir diezgan maz, sti nav skaidrs ar to atlases princips. Š iet, ka J.Endzel ns ir izv l jies t dus pašv rdus, kas piemin ti latviešu tautasdziesm s vai ar t dus, par kuriem ir bijusi paša interese un par kuriem vi š pats ir rakst jis plaš kos apcer jumos.

Bez Latvijas vietv rdiem ir analiz ti dažī kaimi zemju nosaukumi, galvenok rt ekson mi resp. no ori in lvalodas stipri atš ir gie v rdi: *Igaunija* ME I 702, *Kara au i* ME II 160, *Krievija* ME II 284, *Lielkrievija* ME II 499, *Mazkrievija* ME II 573, *V ciene, V czeme* ME IV 492, *Zviedrija* ME IV 782, p ris vietv rdu no Lietuvas: *Klaip, da* ME II 209, *Ņemuns* ME II 724, p ris no Igaunijas: *S msala* ME III 803, *T, rbata* ME IV 172.

Interesanti, ka k atseviš i š irk i iek auti ar š di mazizplat ti pašv rdi, kam ir savdab ga forma latviešu valod : *B rti š* EH I 188, *Laimuti a* ME II 409, *Mikaža* ME II 625, *Pi uks* ME III 212, *Š , rsts* ME IV 37, *Uo a* ME IV 412.

Vair ki v rdn cas š irk i ir jaukti resp. tajos iek auti on mi un no tiem darin ti apelat vi, piem ram: š irklis *Juris = Jur is; Jura diena; jur tis* 1) 'ein schwächerer, ein fältiger Mensch'; 2) 'schlechter Tabak'; 3) 'der Schnaps'; 4) 'der Kaulbarsch'; 5) 'der Wolf' ME II 120.

Bet v rdn c ir ar pret ji gad jumi, kad apelat vu š irkl ilustr cijai tiek izmantoti pašv rdi, piem ram, š irk a *urga* beig s tiek min ti m jv rdi *Urga, Urgas, Urdzi i, Pur[v]urga, Mēllurga, Ežurgas, Urg(a)skalns, Urgaskruogs*, p avas nosaukums *Lapurga* ME IV 304.

ME un EH iek autie pašv rdi un to cilmes skaidrojumi dažk rt ir palikuši nepaman ti un neiek auti baltu onomastikas aprit .

Andrejs Bankavs (Rīga)

Latvian Romance Linguists' Contribution To Latvian Lexicography

Romance linguistics started to develop in Latvia since the foundation of the University of Latvia when in 1922 the Romance philology department was established. Then the first and foremost task for Romance linguists in Latvia was to prepare course books for students. The preparation and compilation of course books was assisted and performed successfully by Prof. A.Spekke from Moscow university and E.Blese from St.Petersburg university, as well as by the teachers of French in Latvia.

The task was timeconsuming thus the first French-Latvian dictionary was published only in 1931. Later on preparation work was commenced to compile the first Latvian-French dictionary. The draft of the dictionary was completed in 1937. The editing of the manuscript was entrusted to Prof. E.Blese. He had not finished the editing yet till 1940 when the political situation was radically changed in Latvia. The new circumstances greatly influenced the content of the forthcoming dictionary. New entries, Soviet cultural words, found their place in it. It was the time when the comprehensive Russian-French dictionary, compiled by L.Š erba, was published in 1939, but a few years later a revised Latvian-French dictionary containing approximately 26 000 entries, was published in the summer of 1941.

The postwar period was like a “dead-spot” in compilation of French dictionaries. Over the Soviet time the lexicographers’ work was twofold: in Latvia and abroad. A great number of Latvian intellectuals emigrated to the West and worked there, among them were Romance linguists as well, for instance, Prof. E. Blese published in Germany the first illustrated Latvian-French-Spanish dictionary in 1948 (1975²). Despite the unfavorable conditions impeding French language in Latvia in the late 1950-ies another French-Latvian dictionary was published. Even now it is the most comprehensive of the French-Latvian dictionaries in current use. Later on it was followed by Latvian-French dictionary published in 1970, compiled by I. Zandreitere, a researcher of the former Leningrad Pedagogical Institute (Ms. Zandreitere defended her dissertation for Candidate of Science in Leningrad in 1956. Her scientific adviser was professor E. A. Referovskaya). Ms. Zandreitere was the first professional Romance linguist in the postwar Latvia.

Alongside of the changes in political life, the 1990-ies brought in significant innovations in Romance lexicography. During the second half of the 1990-ies three bilingual phrase-books which differed in their volume were published accordingly in 1995, 1997, 1998. In 1998 and 2000 three special dictionaries were published on economics and forestry. In 1998 was issued an original French-Latvian dictionary compiled by J. M. Šulcs from Lyon (France). At the same time the abridged versions of the previously issued bilingual dictionaries of the 1970-ies were compiled by L. Šternberga and issued as Latvian-French (1998) and French-Latvian (2000) dictionaries.

The new millenium has brought in a few new projects. A new comprehensive French-Latvian dictionary has been compiled. It is based on the electronic version of the French-English HACHETTE-OXFORD dictionary (1994). A new three language French-Latvian-English dictionary of lexicographical terms is going to be published at the end of 2001. Another French-Latvian toponym and topoethnonym dictionary is forthcoming. A noun-gender dictionary and a Latvian-French dictionary of anthroponyms is being compiled.

In other Romance languages the activity of the Latvian linguists is less fruitful, though assoc. professor M. Rozenberga, a former researcher of St. Petersburg University, has recently published a course book and a Spanish-Latvian dictionary. In 1999 and 2001 two Italian-Latvian phrase-books have been issued.

To sum up, it’s worth pointing out that the contribution of the Latvian Romanists has become more versatile and significant. Alongside of the traditional bilingual dictionaries and phrase-books, a demand for special dictionaries and terminology dictionaries is growing in Latvia.

Dalia Bataitytė (Vilnius)

**Lietuvi kalbos matmeninis b dvardis *aukštas* ir jo atitikmenys
latvi , nyderland ir angl kalbose (resp. *augsts, hoog, high*)
— keli semantin s lyginamosios analiz s aspektai**

Balt kalb matmeniniai b dvardžiai yra praktiškai netyrin ti, juolab n ra darb , traukian i greta balt ir kit kalb grupi duomenis. Šiuo pranešimu siekiama parodyti, kaip gali b ti gyvendinamas toks bandymas išeiti už baltistikos rib . Bandymo esm sudaro kai kuri (ia — tik konkre i) lie. *aukštas*, la. *augsts*, ny. *hoog* ir an. *high* reikšmi palyginimas. Tam, kad lyginamoji (gretinamoji) analiz b t korektiška, reikalinga speciali proced ra, nes kuo tolimesni kalb giminynt s ryšiai, tuo daugiau išskyla aptartin aspekt (art jama prie ribos, už kurios prasideda kalb tipologijos sfera). Pranešimo tikslas tad yra pamin ti kelet iš ši aspekt , vardijant su jais susijusius sunkumus ir galimus pastar j sprendimo b dus.

Vis pirma, tyrimo metu paaišk jo, kad leksin semantika kartais pasirodo nepakankama pati sau. ia turimi galvoje atvejai, kurie, pranešimo autor s nuomone, priklauso ne grynai gramatinei semantikai, o leksin s ir gramatin s semantikos poribiui. Pvz., konstrukcija la. *metru augsts galds* lietuvi kalb b t ver iama kaip *metro aukš io stalas*. Taigi la. *augsts* funkcionuoja kaip neutralios vert s b dvardis, o lie. *aukštas* — ne; lietuvi kalboje matmens fraz se pasirodo daiktavardinis vedinys *aukštis*. Ryškesnis pavyzdys, kai nagrin jant

b dvardži semantik neišsiveriama nepalietus kit kalbos dali: lietuvi ir latvi kalbose didži j daugum atributini jungini su analizuojamais b dvardžiais galima transformuoti subjektinius, ir semantini b dvardži interpretacija liks ta pati. Angl ir nyderland kalbose, kur b dvardži irrieveiksmi klas s n ra griežtai atribotos, neabejotinai b dvardži reikšmi lyginamajam tyrimui tinka tik atributiniai junginiai. Predikatyvo pozicijoje leksema laikytina arba b dvardžiu, arbarieveiksmiu; pirmuoju atveju reikia pasirinkti vien iš dviej interpretacij (distancin arba dimensin).

Klasifikuojant medžiag tyrimui išryšk jo konteksto svarba. prastinis b dvardžio minimalusis kontekstas yra jo pažymimasis žodis, daiktavardis. Semantinei analizei dažnai vien jo neužtenka. Platesnis kontekstas leidžia išsiaiškinti kai kuriuos svarbius faktus. Pvz., iš konteksto nusta ius, kad b dvardžio *aukštas* reikšm junginyje *aukšta j ra* yra pabr žiamoji, o ne pažymimoji, galima pakoreguoti teorin je literat roje aptinkam klasikini teigin , kad b dvardžio *aukštas* reikšm *X yra aukštas* ar *aukštas X* tipo konstrukcijose niekad nebus ‘turintis aukšt’, o tik ‘turintis aukšt’, didesn negu tam tikra kontekstualiai nustatyta norma’ (tai aiškinama tuo, kad b t beprasmiška sakyti apie fizin objekt *X yra aukštas* perteikti informacijai *X turi aukšt / g*, nes visi atitinkamos aib s objektai j turi). Esant reikalui kontekstas išsprendžia keliareikšmiškumo problem (pvz., an. *high sea* gali reikšti ‘atvira j ra’ arba ‘audringa j ra’, ny. *hoge zee* — ‘j ra, pašiaušta v jo’ arba ‘aukšta banga’; plg. su junginiu la. *augsta j ra*, turiniu vien reikšm ‘banguota j ra’). Ži rint formaliai keli vieno junginio reikšmi buvim galima skirting daiktavardžio ir b dvardžio semantini komponent derm . Tas faktas, kad atitinkam jungini su antonimu lie. *žemas* (resp. la. *zems*, ny. *laag*, an. *low*) n ra užfiksuota, aiškinamas pragmatini d sni veikimu; ta iau drauge tie patys d sniai neleidžia atmesti j suk rimo ir interpretavimo galimy b s.

Ypa dom s yra metoniminio perk limo atvejai, taip pat tie, kai galima dvejopa interpretacija — tam tikra reikšm gali b ti laikoma tiek tiesiogin s reikšm s atmaina, tiek perkeltine reikšme. Atlikus analiz prieita prie išvados, kad min to perk limo principai visose tiriamose kalbose yra tie patys (pvz., pasakoma objekto ypatyb vietoj jo buvimo vietos ypatyb s; objekto ypatyb vietoj jo dalies ypatyb s). Tai leidžia daryti prielaid , kad esama savotišk universalij šiuose žmogaus veiklos lygmenyse: fiziniame (^a)perceptualizacija ir psichiniame (^b)konceptualizacija bei ši netiesiogiai atspindinti ^ckalbin veikla).

ia pamin ta tik maža dalis reiškini , atsiskleidžian i tokio pob džio analiz je. Pabaigai reik t pridurti, kad tyrime s moningai apsiribota palyginti negausia medžiaga (imta tik iš žodyn). j ži r ta kaip pradin duomen baz , pakankam suformuluoti tarplingvistinio tyrimo metodologijos pamatui. Be to, analiz s išvados yra gera teorin atrama planuojamiems psichologiniams eksperimentams.

()

« »:

()

XIX — XX .

4 , 20 30 XX . [Endzel ns 1922; Endzel ns 1925; Pl is 1936; Pl is 1939];

« ».

(1873–1961)

«Latvijas PSR vietv rdi» [Endzel ns 1956; 1961].

1956 .,

sp ks.

Endzel ns 1961 (*kabaka-* — *ōzers*),

7

(*paaugi* — *sp ks*),

(1912–1995), 70–80 .
1982 .
1985 .
1987 . — «Latvijas PSR vietv rdi» (5–6 , 2 P-). — 90 (),
Paaglis — Pi u-
(), ().
(, ,), ;
— ,
(
, . Maciejauskien 2001, Bilkis 2001) —
; . ó
(, ,).
(20–30). 60
() .

Bilkis 2001 — Bilkis L. D I vietovardži kilm s aiškinimo „Lietuvos vietovardži žodyne“. // Tarptautin Kazimiero B gos konferencija: etimologija ir onomastika. Vilnius, 2001 m. lapkri io 9 d. [Programa ir tez s] Vilnius. — pp. 12–14.

Endzel ns 1922, 1925 — Endzel ns J. Latvijas vietu v rdi. I da a. Vidzemes v rdi. II da a. Kurzemes un Latgales v rdi. R ga.

Endzel ns 1956, 1961 — Endzel ns J. Latvijas PSR vietv rdi. 1.s j. 1.–2. da a. R ga.

Maciejauskien 2001 — Maciejauskien V. „Lietuvos vietovardži žodynas“: pob dis, sandara ir rengimo sunkumai. // Tarptautin Kazimiero B gos konferencija: etimologija ir onomastika. Vilnius, 2001 m. lapkri io 9 d. [Programa ir tez s] Vilnius. — pp. 29–31.

PI is 1936, 1939 — PI is J. Latvijas vietu v rdi un latviešu pav rdi. I. Kurzemes v rdi. II. Zemgales v rdi. R ga.

Gramatiskā informācija vārdniecībā

1.0. Tradicionāli skaidrojošajās (vienvalodas) un tulkojošajās (divvalodu) vārdniecībās uzmanības centrā ir vārdu un vārdu savienojumu nozīmes un leksiskā semantika. Tas ļauj izriet no tradicionālās uzskata par valodas struktūru ar samērā stingri noteiktu leksisko un gramatisko pārdevību.

1.1. Gramatiskais raksturojums skaidrojošajās vārdniecībās parasti satur norādi uz vārdi, deklināciju un konjugāciju, skaitli, dzimti, fleksivitāti, transitivitāti/intransitivitāti, kā arī norādījumus uz ierobežojumiem gramatisko formu lietošanai (skat., piemēram, Latviešu literatūras valodas vārdnīca 8 sējums. Rīga: Zinātne, 1972.–1996.; Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 1987.).

Tādā gadījumā visi šāji vārdniecības iekšējie gramatiskā informācija attiecas uz vārda morfoloģiju. Informācija, kas ir saistīta ar vārda sintaktiskajām pašbūvēm, ir minimāla pat vispārīgākajās latviešu valodas vārdniecībās — Latviešu literatūras valodas vārdniecībā. Vārda sintaktiskās kvalitātes neiekļaušanai skaidrojošajās vārdniecībās (vismaz akadēmiskā tipa vārdniecībās), protams, ir pamatojums, kas meklējams tradicionālajā akcentu uz gramatiku kā vārda morfoloģiju, kā arī orientācijā uz lasītāju, kam vārdnīcās valoda ir dzimta.

1.2. Plašāku un detalizētāku vārda sintaktiskās kvalitātes raksturojumu varētu gaidīt tulkojošajās vārdniecībās. Tā ir pat mēdzenā izdevumi (skat., piemēram, Angļu-latviešu vārdnīca. Rīga: SIA „Apģērbu Livonija-5”, 1993.; Angļu-latviešu vārdnīca. Rīga: Jāzēns, 1996) sniedz nelielu sintaktisko informāciju.

Teikuma semantiski un gramatiski organizētajā „satelītfrāzē” tiek fiksēti reti un nekonsekventi, tikai reizēm verba „prasības” pārcelšanas nozīmes atklājumiem vārdiem tiek atspoguļotas tulkojošajās vārdniecībās.

Tāpat paštulkoto vārdniecībās vārda sintaktiskā pašbūve ignorēšana ir vārda lietojuma nepilnīga atklāšana, kas ir būtisks trūkums, jo tieši uz šīm pašbūvēm pamatojas sazināšanās vienību izveide. Tā kā tulkojošās vārdnīcās ir domāta ne tikai teksta dekodēšanai, bet, kā zināms, ir paredzēta arī instrumentāla teksta veidošanai „labās pusēs” valodā, tad tulkojošās vārdnīcās ar to nepilnīgu vārda sintaktiskās kvalitātes raksturojumu nespēj pilnībā veikt vienu no savām divām funkcijām, pašas, ja latviešu valodā (kā fleksijas valodā ar to bagātu formu sistēmu) ir vārdnīcās labajai pusī.

2. Mēdzenā vārdnīcās vajadzētu būt vairāk gramatiski orientētai, neaprobežojoties ar vārda morfoloģisko raksturojumu, bet atspoguļojot plašāku un detalizētāku vārda lietojumu ar vārda sintaktisko pašbūves fiksēšanu.

Tulkojošās vārdnīcās veidojot, pamatā vajadzētu būt „kreisās pusēs” un „labās pusēs” valodas aprakstam.

()

‘ ,

‘ ,

‘ ,

‘ ,

‘ ,

‘ ,

‘ , ()

‘ ,

‘ ,

‘ ,

6) *dyb* — *stiprus kaip ažuolas*, *dyb* — *tvirtas kaip ažuolas*.

dr tas kaip ažuolas ().

graž s kaip girioj ažuolai (),

(), (*bagotas kaip ažuolas skarotas*).

(). (K.Vosylt . Lietuvi kalbos palyginim žodynas. Vilnius, 1985): *bagotas kaip žuolas skarotas: kiek žuolui lapeli , tiek tamstai šimteli* ().

(, , ,).

kunapuc - *lankstus kaip karklas* (). : *tiesi kaip eglė (girioje)* (()),

Anna Vul ne (R ga)

Deminut vu konot cija latviešu tautasdziesm s

Rakstur ga latviešu tautasdziesmu leksikas iez me ir lielais deminut vu patsvars. Deminut vs ac mredzot pieder leksikas sl nim, kas ietver kult rspecifisku inform ciju, atspogu o latvisk pasaules skat juma savdab bu, kas izpaužas k pozit vas emocion li v rt jošas konot cijas dominante.

Pamat izmantoti divi (no dažiem desmitiem) deriv tu tipi — atvasin jumi ar pied kli -i - un - t-, tikai retumis sastopami atvasin jumi ar -el-, - n-, -uk-, -až-, -už-.

Pied k u -i - un - t- kvantitat vais p rsvars izskaidrojams ar to plašo semantisko amplit du: atš ir b no citiem deminut vpied k iem, kuru noz m sam r skaidri jaušama vai nu tieš pamazin juma un m lin juma vai ar pejorāt va nokr sa, kas dažk rt robežojas ar sarunvalodas stila konot ciju, min t s divas morf mas var pieš irt v rdam gan pamazin juma, m lin juma, gan cildin juma, augst k nov rt juma, pašas labv l bas, gan ar noniecin juma noz mes papildkomponentu.

Pamazin m s formas piezem valodu, padarot to pietic g ku, un vienlaikus m kstina to, padarot maig ku. Ja cilv ks pasauli uztver lietiš i, atsvešin ti, k ar run jot par diev bu hierarhiju, kosmosu, dabu visp r, parasti izmanto pamatv rdu, savuk rt iesaisti cilv ka dz v , sam rošanu ar to, sasaistot svešo ar savu pasauli, uzrun jot un bieži vien ar personific jot to, nor da ar deminut vu, piem., *M Māra govis skaita, / Vtol s d dama. / Dod, Māriņa, man to govi, / Kas no skaita atlikusi. // L dzu Dievu, l dzu Laimu, / Abus divus m i l dzu: / No Dieviņa vesel bu, / No Laimiņas labu m žu. // Aizveras zemes v rti, / Aizkr t zemes atsl dzi a; / Gul t man zem zemītes, / Kam r saule debes s.*

Tautasdziesm s rodamais sen cilv ka tikas kodekss — dz vot saska ar sevi un pasauli, ar bij bu, m lest bu, cie u izturoties gan pret s ko, gan lielo — guvis atspogu ojumu ar leks mu derivat vaj strukt r . Ar tas, kas objekt vi ir p r ks par cilv ku, nomin ts ar deminut vu, ieg st zin mu izl dzin jumu. Savuk rt aunais, tai skait ar paša negat v attieksme pret nepie emamo, tiek v jin ts, ja to nosauc ar deminut vu. Tas pal dz l dzsvarot pasauli, t lo, vareno, dažk rt ar draudošo, b stamo padarot tuv ku, reiz m ar pielabinot, jo deminut vs intimiz diskursu. Vienlaic gi tas ir l dzeklis apjaust aunuma, kas nosaukts v rd vai izsmiets, pieklusin šanai, negat v mazin šanai vai pat atcelšanai, nodar to s pju izl dzin šanai. Piem., *Pērkonīti, pērkonīti, / Ej gar m šai vietai, / Nedar' sk des mājiņai, / Ne manai druviņai. // Saproties, neprāšiņa, / Ka es tevis negrib ju. // Sasak ru kaula guni / Liela ce a maliņā; / Kur tie mani pēlājiņi, / Lai n k visi sild ties! // Balta ve, slinka sieva, / T ir v ra nelaimīte: // Sīvumiņis, dzedrumiņis / Lai palika br l šos. // Kaunam laista š zem te, / Vārdam t vs, m mul te; / Bij kauniņa kaun ties, / Bij vārdiņa bij ties. // Izpuc ju (=izp ru) balodīti, / Kam celi a ner d ja. // Velc, vilciņi, raud dams, / Kam ap di kumeli u.*

Deminut vs izsaka ar :

- maigumu, m umu, piem., *D li, meitas, jaunuv tes, / Klausait t vu, māmuliņi. // Koš, bērti, koš, raudīti, / Abi labi kumeliņi;*
- sirsn gumu, prieku par pasauli, piem., *Koši zied atmatiņa / s kaj s puķītēs; / T zied ja t sētiņa, / Kur aug jaunas malējiņas. // No t lienes es pazinu / N kam savu arājiņu: / Ziedot m kājiņām, / Zelt t m rociņām;*
- m lam /nem lam pretstat jumu, piem., *B rzon bērzi auga, / audon ozoliņi. / Man tie b rzi t nem l / K audonas ozoliņi (prec bu dziesma);*
- ž lumu, l dzj t bu, piem., *Pried' ar egli liel j s / Abas k pt kalni ; / Paeglīti, nabadziņu, / To nogr da leji // Atraiņīte nost j s / Pie arklīša raud dama: / Ir arklītis, ir zirdziņis, / Arājiņa vien nebij;*
- re lu pamazin jumu, gan nosaucot b rnus, mazu us, piem., *puis ns, meit ns, zosul ns, zosl ns,* gan ar daž dus objektus, piem., *Es nosviestu tavu kapu / Pa vienai smiltiņai;*
- reiz m — humoristisku attieksmi, piem., *Kur nu b s j ru zag i, / Aitu b rnu rājējiņi?;*
- rk rt gi reti — noniecin jumu, piem., *zier elis, v ciete i.* Reiz m nicin juma v jin šanai izmantots v l otrs deminut vpied klis, kam nav tik izteiktas negat v s konot cijas, piem., *Kurš puis tis, jauns b dams, / Daudz tur ja draugaliņu, / M žam labi nedz voja / Ar laul tu l gavi u.*

Varam secin t, ka tautasdziesm s tas, kas bijis emocion las attieksmes v rts, bieži vien tiek pausts ar t da deminut va starpniec bu, kam piem t pozit va emot v un v rt juma konot cija, kuras dažk rt p rkl jas.

Vincentas Drotvinas (Vilnius)

D I Pil. Ruigio „Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon“ santykio su E.Weismanno „Lexicon bipartitum, Latino-Germanicum et Germanico-Latinum“

Pil. Ruigio (=R) ir E.Weismanno (=W) žodyn santyk siekiama panagrinti ti dviem aspektais: 1) W kaip R registro papildymo šaltinis ir 2) W kaip R leksikografinio metodo pavyzdys.

Pirmuoju aspektu skiriami: a) žodžiai, randami tik R, b) R ir W registr sutampantys žodžiai ir c) žodžiai, nepaimti iš W.

Antruoju aspektu skiriami nevienodi žodžių pateikimo būdai:

- R žodžiai pateikiami dviem būdais: antraštiniai žodžiai ir lizdiniai žodžiai;
- W — trim būdais: antraštiniai žodžiai, lizdiniai žodžiai ir iliustracijos (žymimos specialiu ženklu §).

Ryškesni šie R ir W leksikografini bendrum ir skirtum atvejai:

- 1) W antraštinis žodis eina R antraštiniu žodžiu,
- 2) W lizdinis žodis iškeliamas R antraštiniu žodžiu,
- 3) W iliustracija pateikiama kaip R lizdinis žodis.

Išvados:

- 1) Weismanno žodyno naudojimas leido Ruigiui papildyti savo žodyno religinį ir šnekamosios leksikos inventorių ir jį papildyti pasaulietinio (europinio) pobūdžio leksika bei vardynu, taip pat žodžius junginiais.
- 2) Ruigys nesitenkino tradicine dvikalbi abėcėliniu žodyn registrų sudarymo praktika, bet, per m. s. XVIII a. europinį leksikografijos techniką, pritaikė ją vokiečių-lietuvių kalbų žodynui ir adekvaciau atspindėjo žodžių vartoseną bei semantiką.

Jolanta Zabarskaitė (Vilnius)

Ekspresyvosios lietuvių kalbos leksikos (ištiktuk) fonosemantika

Fonosemantikos požiūriu analizuojamos žodžiai, kurie išreiškia (ne pavadinama) garso, vaizdo, pojūčio ar potyrio sukeltą spūdį, reikšmę.

Fonosemantikos tyrimai — kompleksiniai, ar, kaip dabar mums gستا sakyti, integruojantys fonetikos, fonologijos, leksikologijos sritis.

Garso semantika traktuojama kaip psichologinio reiškinio sinestezijos — dvių ar daugiau pojūčių atsiradimo, dirginant tik vieno iš jų jutimo organą — atvejis.

Garso tona ekspresyvaus žodžio turiniui — fonosemantikos objektas — priklauso nuo kalbėjimo akto. Fonosemantika atsiskleidžia pasirinkimo dimensijoje. Kitaip tariant, kalbančiam valia pasirinkti [kaukšt] ar [taukšt], [trinkt] ar [trynkt] jis vartos, norėdamas geriau, tiksliau apibūdinti veiksmą, spūdį, pojūtį, potyrį. Garso, turinio fonosemantinė funkcija vadinama konotatyvine, reikšmė — konotacine.

Fonosemantikoje svarbu susitarti dėl ištiktukų definicijų, nes jų kilmė ir semantikos skirtumai yra šiais sričiai lemiami. Skiriamos onomatopojos, imitatyvai ir mimemos.

Onomatopojos fonosemantikoje nėra ištiktukas, kaip kartais pasitaiko literatūroje, sinonimas, tai motyvuoto garsažodžio terminas.

Imitatyvas — ekspresyvus žodis, išreiškiantis (imituojantis) negarsinį denotatą. Šis terminas, mūsų supratimu, geriau nei kiti variantai (impresionistinis žodis, garsas gestas) atspindi turinį.

Mimema vadinami negausūs ištiktukai, kurių artikuliacija imituoja žmogaus mimikos ypatybę arba fiziologinį potyrį.

Ištikukuose veikia fonosemantinio kirio dėsni, darantis taktinį semantikos motyvuotumą. Yra pagrįžiama, kuri nors ištiktukas fonetinis struktūros dalis (implozinas, eksplozinas, centras), turintis tiksliai atskleisti

imituojamo veiksmo, pojūčio ar garso semantinė sąlyga. Išsiskirti galima palyginti su sakiniu, kur žodžių funkcijai atlieka garsai, o fonosemantinė kirtis su loginiu sakiniu kirtimi, pavyzdžiui išsiskirtuko *blumt* fonosemantinė analizė leidžia jį transformuoti „leksikografinis tekstas“: „krito minkštas sunkus tamsi gelm (vanden)“. Kuris ideofonas akcentuojamas — pasakyti sunku, tam reikia bent jau semantinės aplinkos analizės. Dažniausiai akcentuojamas:

- a) pirmasis junginio priebalsis,
 - b) antrasis junginio priebalsis,
 - c) junginio balsis:
- Paprastai fonosemantinė kirtis turi išsiskirtuko eksplozija arba centras.

()

2000–2001 .

(,).

:

•

•

•

— , — , —).

•

(, : — (« »), — (« — »), : — (« — »);

•

— , : — , : *matka — Boska*);

•

(, : — , ());

•

: — ; : — («vardas — kardas»), : — («serdeczny — serdelka»);

•

(, : — ; : — («gyvyb — gyvat »); : — («krzywda — krzywy»);

•

— (— , —); : — (

- — , —); : — (— , —)).
- , , . .);
- (,);
- .

Egidijus Zaikauskas (Vilnius)

Lietuvi kalbos performatyv raiška

Performatyvo pagrindas yra performatyvinis veiksmažodis, pavartotas atitinkama gramatine forma. Nepaisant kai kurių struktūrinių panašumų, skirtingai kalb performatyvini vartosenai skiriasi. Lietuvi kalboje yra visas pluoštas performatyvinės gramatikos, leksikos ir teksto (bei konteksto) kompozicijos priemonių ilokucinei j g ai išreikšti. Apresjanas, nagrinėdamas rus kalbos performatyvus, atskirai aprašo galimas jų morfologines formas ir darinius iš performatyv , atliekančius t pa i funkcijas (Apresjan 1986, 211). Tačiau jis visai nekreipė dėmesio tam tikras konstrukcijas, ypatingu būdu atliekančias performatyvo funkcijas. Tam tikri morfologiniai, darybiniai, sintaksiniai ir teksto struktūriniai aspektai atskleidžia ir performatyv turinio ypatumus, leidžia tiksliau išskirti ilokucinį šnekos akto, kuriame pavartotas tam tikras performatyvas, j g .

Taigi pagal raišką lietuvi kalboje skirtingos tokios performatyv r šys:

A) grynieji (klasikiniai — performatyvaus veiksmažodžio):

- 1) **asmeniniai** — vns. 1 asmuo, pvz.: *sakau, sutinku, atsiprašau, sutinkame* (choru);
- 2) **kuopiniai**, arba **kolektyvinio galiojimo**, — dgs. 1 asmuo, pvz.: *Mes su mama pritariame tavo pasirinkimui*;
- 3) **neasmeniniai** — neveikiamojo dalyvio neasmeninė forma, pvz.: *eiti draudžiama*;
- 4) **beadresantiniai** — neveikiamojo dalyvio asmeninės formos, pvz.: *Jums skiriama bauda; J s / Jonas Petraitis skiriamas pavaduotoju*;
- 5) **3-jo asmens**, pvz.: *VU skelbia priimim* ;
- 6) **papildomo modalumo** — tariamoji nuosaka, būsimasis laikas, pvz.: *Patarčiau nesipriešinti; Atsiprašysiu ponios*;

B) mišrieji (performatyvinio veiksmažodžio vediniai, junginiai ir pan.):

- 7) **modaliniai junginiai** — „modalinis“ veiksmažodis⁶ + bendratis, pvz.: *privalau perspėti, turiu pripažinti, nenorčiau sutikti*;
- 8) **sintaksinis klišės** — desemantizuotas veiksmažodis + veiksmažodinis (performatyvinis) daiktavardis, pvz.: *duodu pažad , duodu leidim* ;

⁶ Gali būti ir ne modalinis veiksmažodis, o tam tikra modalinė funkcijos frazė, pvz.: *Esant tokioms aplinkybėms, man nieko kita nebelieka, kaip tik paskelbti lygiavias*.

9) **leidimo atlikti performatyv akt prašymas**, pvz.: *Leiskite pristatyti pon Jonait* ;

10) **parentetiniai** — šnekos akto ilokucin s j gos rodiklis ir propozicinis turinys išskirti skirtingus sakinius ar pan., pvz.: *Kareivi, ateikite ia. Tai sakymas; B t toks pasi lymas: ...*;

C) sutartiniai (be performatyvaus veiksmoždzio šaknies):

11) **sustabar jusios leksemos bei sintagmos**, pvz.: *a i , atleisk, garb s žodis, su švent m, lik sveikas, atia, šachas, matas, užribis* etc.;

12) **frazeologizmai**, pvz.: *duodu dant , duodu žod , bu iuoju rankeles, puolu po tavo, Viešpatie, kojom*;

D) s lyginiai (ne viename šnekos akte):

13) **dokumentai su pavadinimu** — akto antrašt yra iš performatyvaus veiksmoždzio padarytas abstraktusis daiktavardis, pvz.: *SAKYMAS — Skiriu stipendij šiems studentams — dekanı parašas*; j por šis b t **dokument šablonai**;

14) **dialoginiai**¹ — šnekos akto ilokucin j g vardija vienas pašnekovas, j atlieka kitas, pvz.: — *Ar sutinkate tek ti už Antano Pranai io. — Taip*;

15) **dialoginiai**² — s kmingam šnekos aktui atlikti reikia abiej pašnekov performatyvi pasakym , pvz.: *Kertam iš 100 lit , kad laim s „Žalgiris“? — Kertam.*

A grup s performatyvai pripaž stami daugelio tyrin toj (Austin 1962, Searle 1969, Vendler 1976 ir kt.). Kai kurie B grup s performatyvai nurodyti vairi autori (Fraser 1975, Thomas 1995). C grup s išraiškas kaip performatyvus yra nurod s performatyv teorijos k r jas Austinas (Austin 1962), ta iau daugelio kit jos atmetamos arba nenagrin jamos. D grup s išraiškas performatyvais laikyti galima b t tik pakoregavus paties performatyvo ir šnekos akto s vokas.

Vilma Zubaitien (Vilnius)

Fonetin ir gramatin informacija XVIII a. Ryt Pr sijos žodynuose

XVIII a. išspausdinti du Ryt Pr sijos žodynai: 1730 m. V.Fr.Hako „Vocabularium“ [1] ir 1947 m. P.Ruigio „Lexicon“ [2]. Apie 1797 m. parengtas spaudai ir tre iasis dvikalbis žodynas — K.G.Milkaus „Wörter=Buch“ [3] (iš jo 1800 m.). Tai pataisytas ir papildytas P.Ruigio žodyno leidimas, dar vadinamas Ruigio — Milkaus žodynu arba antruoju Ruigio žodyno leidimu. Praktiniai lietuvi –vokie i ir vokie i – lietuvi žodynai naudoti ver iant ir redaguojant religinius tekstus. Pranešimo tikslas aptarti, kiek pirmuosiuose spausdintuose Ryt Pr sijos žodynuose duodama fonetin s (tartis ir kir iavimas) ir gramatin s (morfologin s ir sintaksin s) informacijos apie lietuvišk žod ir jo pagrindines formas.

Tarties nuorod Ryt Pr sijos žodynuose n ra, ta iau š t apie žodži tarim galima spr sti iš lietuvišk žodži rašybos. Pavyzdžiui, d l vokie i kalbos takos dvejinami priebalsiai prieš juos einan iam trumpajam balsiui žym ti. Šiuose žodynuose rašyba dar nenusistov jusi: vairuoja priebalsi minkštumo žym jimas, dažnai neskiriami ilgieji balsiai, diakritinis ženklas vienur vartojamas morfologinei formai, kitur ilgam (kir iuotam) balsiui skirti.

Nuo 1653 m. D.Kleino gramatikos kir io ženkl žym jimas laikomas viena iš taisyklingos rašybos dali . Ta iau Hako žodyn , atrodo, pateko tik tie kir iuoti lietuviški žodžiai, kuri kirtis žym tas žodyno šaltiniuose — Naujajame Testamente ir psalm se. Sporadiškai ak tas dedamas ant daugiaskiemeni (retkar iais dviskiemeni) žodži pad tinio ilgumo atvir balsi e ir a.

Nuosekliau kir iuojama Ruigio žodyne. Jame akcentin s informacijos kur kas daugiau: imamas vartoti gravio ženklas trumpam gal n s ir šaknies balsiui žym ti, nenuosekliai kir iuojamas ne tik antraštinis žodis, bet ir pagrindin s jo formos. Ruigys pirmasis bando kir io ženklais atskirti vienodai rašomus, bet skirtingai tariamus žodžius. Kai kurie žodžiai pateikiami su dviem kir io ženklais — galb t taip žym tas ir šalutinis kirtis. Milkus kir iuoja ne visus žodžius, patekusius iš Ruigio žodyno. Atkreiptinas d mesys, kad kai kur kirtis pažymimas naujai, pakei iama kir io vieta arba iš dviej kir i pasirenkamas vienas.

Pateikdami antraštinius žodžius, žodyn autoriai sprend , kiek ir koki morfologini form išskirti ir kaip jas išd styti. Palyginus žodynus, matyti, kad dažnai skiriasi antraštini žodži pagrindin s formos ir j išd stymo tvarka. vairuoja daugiskaitini ir substantivum mobile daiktavardži pateikimas, skirtingai nurodomi daiktavardži ir b dvardži gramatiniai variantai, skaitvardžiai, kai kurie vardžiai, priešd liniai veiksmažodžiai ir pan. Šalia daiktavardžio vienaskaitos formos kartais pateikiama daugiskaita, išskiriamos dvejopos daiktavardži kilmininko ir veiksmažodži laik gal n s, Ruigio ir Milkaus žodynuose pridedama b dvardži niekatroji gimin .

Nenuosekliai Ryt Pr sijos žodynuose nurodomos b dvardži ir skaitvardži vardžiuotin s formos, b dvardži ir prieveiksmi laipsniai. Kai kuri kalbos dali žodžiai aprašomi detaliau. Pavyzdžiui, Hakas skiria daiktavardži linksniuotes (*1 d. gen. m., 3 Decl. gen. foem.*), nurodo smulkesnes prieveiksmi ir jungtuk r šis (*adv. affirm., interr., dubit.*), prielinksni junglum (*praepos. reg. Genit. et Accusat.*). Ruigys naujai išskiria b dvardži linksniavimo tipus, ima žym ti veiksmažodži tranzityvum (*activ., neutr.*), šalia veiksmažodži pateikia linksni valdymo nuorod (*cum Genit. et Dativ., c. Abl. Instr. ir pan.*). Milkus savo žodyne nei daiktavardži , nei b dvardži linksniu i nenurodo, daug kur atsisako ir valdymo nuorod .

Hako ir Ruigio žodynuose nemaža ir kitoki gramatini pažym : vartojamos lotyniškos kalbos dali (*adj., adv. conj., interj.*), gimin s (*m., masc.*) ir skai iaus (*plur.*) santrumpos. Nenuosekliai prie daugiskaitini daiktavardži ir tik daugiskaita vartojam skaitvardži duodama santrumpa *plur.*, prie niekatrosios gimin s daiktavardži — *m. f.*, prie daiktavardiškai vartojam skaitvardži — *subst.*, prie nekaitom skaitvardži form — *indecl.* Ruigys be jau min t pažym veda nauj : dalyvi pažym *partic.*, vardžiuotini form — *emph.* Milkaus žodyne daugelio gramatini pažym atsisakoma. Nuosekliau vartojamos tik kalbos dali ir gimin s pažymos.

Šaltiniai

- [1] Vocabularium Lithvanico–Germanicum, et Germanico–Lithvanicum, Darin alle im Neuen Testamenten und Psalter Befindliche Wörter nach dem Alfabeth enthalten sind; Nebst einem Anfang einer kurzgefaßten Littauischen Grammatic. Ausgefertigt von Friederich Wilhelm Haack S. S. Theol. Culture, zur Zeit im Litthauischen Seminario zu Halle, Halle, 1730.
- [2] Littauisch–Deutsches und Deutsch–Littauisches Lexikon, Worinnen ein hinlänglicher Vorrath an Wörtern und Redensarten, welche sowohl in der H. Schrift, als in allerley Handlungen und Verkehr der menschlichen Gesellschaften vorkommen, befindlich ist: Nebst einer Historischen Betrachtung der Littauischen Sprache; Wie auch einer gründlichen und erweiterten Grammatick mit möglichster Sorgfalt, vieljährigem Fleiß, und Beyhülfe der erfahrensten Kenner dieser Sprache gessamlet von Philipp Ruhig, Pfarrern und Seniore zu Walterkehmen, Insterburgischen. Hauptamtes, Königsberg, druckts und verlegts I. H. Hartung, 1747.
- [3] Littauisch–deutsches und Deutsch–littauisches Wörter=Buch, worinn das vom Pfarrer Ruhig zu Walterkehmen ehemals heraus gegebene zwar zum Grunde gelegt aber mit sehr vielen Wörtern, Redens=Arten und Sprüchwörtern, zur Hälfte vermehret und verbessert worden von Christian Gotlieb Mielcke, Cantor in Pillckullen. Nebst einer Vorrede, des Verfaßers, des Herrn Prediger Jenisch in Berlin und des Hrn. Kreiges= und Domainen=Raths Heilsberg, auch einer Nachschrift des Herrn Professor Kant, Königsberg, 1800.

Ieva Zuicena (R ga)

Trad cijas un jaunin jumi m sdienu latviešu leksikogr fij

Katra v rdn ca ir sava laikmeta spogulis. K.M lenbaha „Latviešu valodas v rdn ca” mums r da to valodu, k d run ja latviešu zemnieki 19. gs. beig s, 20. gs. s kum . Gandr z visi „Latviešu liter r s valodas v rdn cas” (LLVV) s jumi tapuši padomju laik , kas uzspiedis šai v rdn cai savu z mogu.

P rmai as politiskaj un ekonomiskaj sist m , kas Latvij norisin j s 90. gados, atspogu oj s ar valod . M su dz v par d j s jaunas lietas, kuras agr k nepazin m un l dz ar tiem ar jauni v rdi, kas tos apz m : *dators, bankom ts, hamburgers, pampers jeb auti biks tes* u. tml. Virkne v rdu, kas LLVV savulaik bija atz m ti ar nor di neaktu ls, k uvuši par parastiem, ikdien sastopamiem v rdiem, piem ram, *birža, benefice, bezpajumnieks*. Valod plaši ien ca jauni termini, paši datortehnik , ekonomik , finansu liet s.

Notika arī strauja visas sabiedrības un līdz ar to arī valodas demokratizācija. Prese sāka publicēt intervijas, kuras bija maksimāli tuvinātas cilvēka brīvībai, līdz ar to drukātais veidpārdojums vārdu, kurus agrāk publiski nelietoja.

Viena no pirmajām vārdu krājumiem, kas atspoguļoja latviešu valodā notikušos pārmaiņus, bija 1997. gada iznākums „Latviešu–angļu vārdu krājums” profesora A. Veisberga redakcijā.

1997. gada Latviešu valodas institūta aizskats darbs par jaunas latviešu valodas skaidrojumu vārdu krājuma veidošanu.

„Mūsdienu latviešu valodas vārdu krājums”, ko Latviešu valodas institūts pagaidām raksturo tikai četri autori, pamatojas uz LLVV un izdevniecības „Avots” 1987. gada izdotās „Latviešu valodas vārdu krājums” (LVV) iedibinātajām leksikogrāfiskajām tradīcijām:

1. Šī raksturo doti alfabētiskā secībā, šī raksturo beigās aizpaušas zīmes () rādīt regulāri tipveida atvasinājumi ar *-ums, -ba, -iens, -o* u. tml., ja tiem nav pāšas, no pamatvārda atšķirīgās nozīmes.
2. Samērā plaši šī raksturo „galv” pārdošanas vārdu gramatiskās formas un dotas vairākas gramatiskās norādes (par piederību pie noteiktas vārdu šķirās, norādes par dzimti, ierobežojumiem skaitļa formās vai locīšanā, pārdošanas veidus formas, kurās sastopama līdzskaņu mijas, pāšas vārdiem dotas noteiktas galotnes, darbības vārdiem — personu formas utt.).
3. Pamatā saglabāta LLVV un LVV lietotā leksikostilistiskā norāžu sistēma.
4. Ilustratīvais materiāls dots vārdu krājuma veidā.

„Mūsdienu latviešu valodas vārdu krājums” (MLVV) ieviestie jaunie izmaiņumi daļēji emti no 1998. gada iznākuma vārdu krājuma „The New Oxford Dictionary of English”, daļēji veidoti patstāvīgi, lai dotu lasītājam precīzāku pilnāku informāciju par vārdu:

1. MLVV dod norādi par vārdu izrunu ar tajos gadījumos, ja burts *o* apzīmē divskani un burti *e, —* platas patskaņas.
2. Leksikostilistiskā norāžu sistēma papildināta ar norādi sarunlietu, ar kuru MLVV apzīmē mūsdienu sīkāk plaši lietotus vārdus vai atsevišķas nozīmes ar sarunvalodas stilistisko nokrāsu, ko nevar pieskaitīt pie literārās valodas, piemēram, *oms, džeks, foršs, feins, kolosls, bode, de is, r me, ple is*.
3. Augu un dzīvnieku skaidrojumi MLVV papildināti ar dzimtas vai šķirām, dažos gadījumos ar sugas latīnisko nosaukumu.
4. MLVV ir dota norāde par vārdu cilmi aizgūtiem vārdiem un tiem latviešu kultūras darbinieku darinātajiem jaunvārdiem, kuri pilnībā iekļauties mūsdienu vispārlietojamā leksikā.
5. MLVV pie atsevišķiem šī raksturo uz tumšā fona dots komentārs no valodas kultūras viedokļa, ja ar katru vārdu saistīts kāmes tēzīzrunā vai rakstbūtiskā gramatiskā formu lietošana, kā arī, ja katrs vārds vai vārdu savienojums latviešu valodā vispār ir nevalodmācīgs un aizstājams ar citu vārdu.

Zaiga Ikere (Daugavpils)

Latviešu filozofijas terminoloģijas etimoloģiskā diferenciācija: internacionālās aizgūtumi

Filozofija kā zinātne nepieder vienai tautai, vienai nācijai. Eiropas filozofijas pirmavoti rodami Senajā Grieķijā un sengrieķu valodā. Latīņu valodā atsevišķi filozofijas teksti pārdojums, sākot ar 3. gs. p.m. kā grieķu tekstu tulkojumi. Ar 1. gs. p.m. sīkāk filozofijas attīstība Romā un latīņu valodā. Jauno laiku filozofija tiek raksturota gan latīņu valodā, gan Eiropas nacionālās valodās (piemēram, angļu valodā raksturotais filozofijas teksts Dž. Loka sacerjums „Eseja par cilvēka saprāti” publicēts 1690. gadā).

Filozofijas internacionālās raksturs nosaka tās valodas patnākus. Eiropas filozofijas leksiku veido gan internacionālās vārdi, gan dzimtas valodas vārdi. Filozofiski sacerjumi latviešu valodā pārdojums kopš 19. gs. vidus, internacionālās aizgūtumi ir latviešu filozofijas terminoloģijas neatņemama sastāvdaļa. Analizējot,

piem ram, 1987. g. public t „Filozofijas un tikas terminu” sarakst pirmos simt terminus (v rdus un v rdkopas), j secina, ka 85 % no tiem ir pašcilmes darin jumi, 12 % — internacion li v rdi, 3 % — afiks lie hibr dtermini ar internacion lu celmu. Raksturojot internacion los aizguvumus latviešu filozofijas terminolo ij , tos etimolo iski var iedal t š d s grup s:

- 1) aizguvumi no klasiskaj m valod m;
- 2) aizguvumi no Eiropas nacion laj m valod m (v cu, atseviš os gad jumos — fran u).

Bieži vien j dzieni, uz kuriem balst s oti liela teor tiska slodze, j dzieni, kas ir semantiskie centri, ap kuriem veidojas kategoriju sist ma, valodisk apvalka zi paliek nemain gi aizguv jvalod . Tie k st par savdab giem internacion liem v rdiem ar nacion lu formu. Rakstur gs piem rs no 20. gs. latviešu filozofijas teksta: „Pr ts, gudr ba, sapr ts, n s, racionalit te, intelekts, logoss, zin šanas, *ratio*, zin tne — tie ir v rdi, kas tiek lietoti gandr z k sinon mi un bez kuriem nav dom jama eiropesk kult ra, eiropesk mentalit te un ar filozofija” (Buceniece E. Sapr ts nav il zija. R., 1999, 7. lpp.).

Min taj piem r internacion lie termini *n s* un *ratio* ir klasisko valodu v rdi un apz m j dzienus, kas plaši interpret ti Ant kaj un Jaunlaiku filozofij . Ar postklasiskaj filozofij termini, kas apz m pamatj dzienus, apkopojošos j dzienus k da noteikta filozofa uzskatu sist m un izteikti ar nacion l s valodas l dzek iem filozofijas tekstos palaikam netiek tulkoti. Seviš i tas rakstur gs attiec b uz E.Huserla un M.Heidegera filozofijas valodu.

Filozofija „k bezgal b tiec ga intence” (E.Buceniece.) pieder cilv cei, bet t uzrun atseviš as n cijas un katru cilv ku. Filozofijas valoda vienlaikus ir gan internacion la, gan nacion la. Termini, kas k uvuši par internacion lismiem sav nacion laj form ir, piem ram, Huserla *Lebenswelt* (dz ves pasaule), *gesamtes Menschentum* (kopcilv ce), *Vernunftmenschheit* (pr ta cilv ce), V.Benjamna *Jetztzeit* (tagadn ba, tagad ba), Heidegera *Dasein* (šeitesam ba, cilv cisk esam ba, cilv cisk eksistence), *Inderweltsein / In-der-Welt-sein* (pasaul esam ba, pasaul b šana), Bergsona *élan vital* (dz ves dzi a, dz ves spars, vitalit te), *durée* (ilgstam ba).

Atsaucoties uz šiem j dzieniem, termini bieži vien netiek tulkoti. Konteksta piem ri no latviešu filozofijas tekstiem. Roberts M ks gr mat „Martins Heidegers un filozofijas gals” (R., 1994) vienu no 1. noda as apakšnoda m nosauc par „Paties ba, Ira, Dasein”. Te tiek izskaidrots Heidegera *Dasein* j dzienis un t l k vis gr matas tekst lietots šis termins, to netulkojot. Piem ram,

„Tagad mums j atgriežas pie v cu v rda *Dasein*, t.i., pie cilv ka k b tnes, kas vienm r un no s kta gala atrodas pasaul (In-der-Welt-sein) un kurai vien gajai no vis m esošaj m liet m ir privil ija — pieeja Irai. V rdu *Dasein* var tulkot k „eksistence”, „dz ve”, „kl tiene” utt., lai gan Heidegers to attiecina tikai uz cilv v ka Iru. Dažreiz vi š atdala pied kli „da” no „sein”, lai pasv trotu, ka Da-sein j saprot etimolo isk noz m , — k tas kas ir kl tesošs (ang u There-being vai being-there). Heidegera interpret t ji šo v rdu parasti izvair s tulkot, jo filozofiskaj literat r tas ir k uvis par tehnisku terminu (terminus technicus)” (16. lpp.)

„L dz g k rt *Dasein* nav tikai viens no esošajiem vai k das noteiktas sugas („cilv ku k rtas”) p rst vis, ko var atš irt no p r jo sugu locek iem. *Dasein* nav kaut kas t ds, kas cilv kam pieder, tas nav vi a pašums vai paš ba, bet tas, **kam** vi š pieder un kas auj past v t vi a attieksmei pret visu p r jo. *Dasein* nav „apzi a” (emp risk vai transcendent l noz m). Iras b t ba ir t , ka t „notiek” (atkl jas) *Dasein* vai ka *Dasein*’s ir Iras atkl smes „vieta”, t s „da”: un *Dasein*’a s t ba ir aut Irai atkl ties.. Savos agr najos darbos (Sein und Zeit period) Heidegens att lo Iras un *Dasein*’a attieksmi veid , kas liek dom t, ka *Dasein*’am pieder iniciat va” (88.–89. lpp)

Piem ri ar citiem terminiem.

„Huserls ieskic pretrunas apzin šan s projektu k tr s eksistenci l s izgl bšan s l nijas jeb filozofijas k fenomenolo ijas uzdevumus. Pirmais: p rvarot zin tnes un filozofijas atraut bu no *Lebenswelt* k to j gas pamatu j sp j neatsac ties no univers l s izzi as iesp jam bas un no filozofijas saiknes ar t s grie isko pirmpamatojumu un izpratni, kas aplicina to k cilv ku atbr vojošu un bezgal b tiec gu intenci. Huserls ir viens no nedaudzajiem modernajiem dom t jiem, kuri neb stas atz t sevi par pag tnes mantinieku, neatsakoties no š mantojuma (Buceniece E. Sapr ts nav il zija. R., 1999, 50.lpp.)

Š du p c valodisk s formas nacion lu v rdu lietošana internacion lismu funkcij ir rakstur ga m sdienu filozofijas valodas iez me. Š s t zes ilustr šanai refer t min ti ar konteksta piem ri no angliiski rakst tiem filozofijas tekstiem.

Andra Kalna a (R ga)

Veida leksisko un gramatisko noz mju mijiedarbe

1. Veida semantika parasti tiek saist ta ar darb bas idejas interpret ciju valod . Proti, k darb ba noris konkr t situ cij . T k situ cijas iesp jamas oti daž das, ar valod to izpausme tiecas atspogu oties daudzveid gi, parasti k daž di darb bas veidi. Visplaš k paz stama ir nepabeigt / pabeigt (imperfekt v / perfekt v) veida opoz cijā, k ar vienreiz jas / daudzrt jas (semelfakt vas / iterat vas) darb bas veida pretstat jums. Plaši sastopams ir ar durat vs jeb ilgstošas darb bas veids, ingres vs veids, kas akcent pabeigtas darb bas s kumu, inhoat vs veids, kas nor da uz nepabeigtas darb bas s kumu u.c.

2. Imperfekt v / perfekt v veida opoz cijū, kas da valodu funkcion k gramatiska kategorija, tradi- cion li sauc par aspektu. P r jos gad jumus, kas vair k vai maz k ir saist ti ar derivat v m vai leksisk m verbu funkcion šanas patn b m un sastopami jebkur valod — par akcijasartu. Sl vu valodas vienm r ir bijis pa- raugs veida teor tisk un praktisk anal z , jo taj s daž das darb bas izpausmes atspogu ojas visplaš k gan gramatiski, gan leksiski. Imperfekt v / perfekt v veida resp. aspekta norobežošana no p r jiem situ cijas rak- sturot jiem veidiem saist ma ar to, ka šis veids ir gramatiz ts sl vu valod s k viena no verba pamatkategori- j m. Termini aspekts un akcijasarts t d j di auj š irt gramatiskas un leksiskas veida izpausmes.

3. Tom r re li aspekts un akcijasarts nav viegli noš irams, jo valod funkcion cieš mijiedarb b . Tas nav izdevies ar sl vu valod s. Joproj m aktu ls ir jaut jums — verba veidi ir viena v rda formas vai daž di v rdi resp. t ir formveidošanas vai v rddarin šanas par d ba. Aspekta un akcijasarta norobežošana t d nav absolutiz jama k vien g veida izpausmju apraksta iesp ja. J respekt tas, ka veids ir specifiska darb bas v rda kategorija, kas gan form li, gan semantiski atš iras no cit m gramatiskaj m kategorij m. Veids nav viendab gi formaliz ts, jo liel m r ir atkar gs no verba un tam pievienoto afiksu vai konteksta semantikas. Respekt vi, veida noz mju izteikšana ir saist ta ar leksiskiem, sintaktiskiem, derivat viem u.c. l dzek iem un var b t daž da pat vien valod . Tas liecina, ka veida teor tiska anal ze liel m r ir saist ta ar gramatisk s kategorijas izpratni un defin jumu.

4. T d , teor tiski un praktiski analiz jot verba veidu, n kas iztirez t ar gramatisk s kategorijas j dzienu un gramatisko noz mju izteikšanas l dzek us. Proti, cik liel m r gramatisk abstrakcija ir saist ta ar leksisku abstrakciju un vai leks mas sp j ietekm t gramatisk s kategorijas realiz cijū. Aprakstot veida izpausmi latviešu valod , tas ir paši svar gi, jo verba veidam nav rakstur gs skaidrs aspekta un akcijasarta š rums. Pabeigta / nepabeigta veida opoz cijas form lais r d t js ir verba pried klis. Ta u pried klim ir rakstur gas div j das funkcijas — v rddarin šana un formveidošana, to savijums verba formu sist m tiek uzskat ts par š rslī veida kategorijas postul šanai gan latviešu, gan lietuviešu valod .

()

()

Aurelija Kaškelevičienė (Vilnius — Helsinkis)

Žodyno vartojimo problemos mokantis lietuvių kalbos kaip svetimšalis

Jau yra parengti lietuvių kalbos kaip svetimšalis trijų lygių aprašai („Pusiaukelė“, „Slenkstis“, „Aukštuma“), sudarytos įvairios mokymo programos. Tačiau, ko, kaip ir kiek reikėtų mokytis ar mokyti, norint išugdyti ar išsiugdyti lingvistinę kompetenciją bendrauti lietuvių kalba, jau yra aprašyta. Bet iki šiol nėra jokių tyrimų, parodančių, su kokiomis problemomis susiduria besimokantys. Dažniausiai studentams klausiama, ar sunku mokytis lietuvių kalbos, ir studentai paprastai atsako, kad sunku, bet domu. Žinoma, iš tokio atsakymo mes negauname jokios informacijos.

Mokantis svetimšalis kalbos, žodžių įsisavinimas ir ypač tinkamas jų vartojimas yra svarbiausias, o dažnai ir sunkiausias uždavinys. Pranešime bandoma aptarti bent žodyno vartojimo problemas. Naudojamasi Helsinkio universitete besimokančių lietuvių kalbos studentų savarankiškais rašto darbais, rašytais namie, t. y. naudojantis žodynais, dažniausiai dvikalbiais (angliškai — lietuvių, rusiškai — lietuvių), vadovėliais, gramatikomis. Namie studentai stengiasi rašyti apie tai, kas jiems svarbu, dažnai sudėtingesniais konstrukcijomis, vartoja daugiau žodžių, o ne tik tai, ko buvo mokoma auditorijoje.

Skaitant studentų rašto darbus, pastebimos trys tipinės žodyno vartojimo klaidos:

1. Klaidos, kurias būt galima vadīti rašības kļaidomīs. Pavyzdžiui, net ir ļabi ģeri kalb mokitāys suomiā painioja (tai pat ir tardāmi) *š – s, Ź – z, š – Ź*.

Europos S junga raš (=ras) taisykl .

Aš prad jau megži (=megži) ir visada mežgiā (=mezgiā) skaitydāma.

Tokios klaidos atsirānda ir d l gimtosios kalbos takos, tod l ģeriausias b das, norint išvengti tokio tipo klaid , daug d mesio skirti tar iai tik prad jus mokytis kalbos.

2. Gana dažnai studentai prisimena žod netiksliai, j iškraipo. Kartais žodis visai lengvai atpaž stamas, bet kartais jo beveik ne manoma suprasti be konkretaus konteksto.

Jis reikiuoja (=reikalauja), kad ji rodyt , kokia ģera Źmona yra.

Gal iāu eiti bibliotek arba kompiuteri klas mok tis (=mokytis).

Antanas tirtia (=tiria) ģ li ir augal , nes jis yra ģamtos tyrin tojas.

Jis jau planuoja ilg vyk (=išvyk) mišk .

3. Pavojingiausiomīs reikt laikyti leksikos vartojimo klaidas, kai tinkamas žodis vartojamas netinkame kontekste. Tai tiesiogiai išversti žodžiai, dažniausiai iš gimtosios kalbos (resp. kalk s). Dažnai iš žodyne pateikt keli reikšmi paimama pirmoji reikšm .

Nuobodu (=nemalonu) ģird ti, kad j s sergate. (ģeriau — Ģaila, kad j s sergate.)

Sugr Źtu (=sugr Źinu) knygas, kurias skolinausi iš bibliotekos.

Nelaimingai (=deja), kriauš s nebuvo prinokusios.

Aš manau, kad jei ši Źinia b t rimta, Suomija išskirt (=išstot) iš Europos S jungos.

Visos šios klaidos atsirānda ir d l to, kad studentai mokosi kalbos nelietuviškoje sociokult rin je aplinkoje ir mažai ģirdi nat rālios kalbos. Ypatingai svarbu mokyti komunikacini intencij ir j rāiškos, o ne žodži s raš .

Pranešime bus aptariāma daugiau žodyno vartojimo klaid , bāndoma paaiškinti j atsiradimo prieŹastis ir pateikti pasi lym , k reikia atkreipti d mes mokitā ar mokitāys lietuvi kalbos.

Reg na Kvaš te (Šāu i — R ģa)

Ekonomikas termini liter r s valodas v rdn c

Kopš latviskas zin tnik s terminolo ijas izstr d šanas s kumiem lietiš āj sazi lietojamie termini ir ģan šo nozaru speci listu, ģan valodnieku interešu objekts — pa šo laikū izdots ap 50 attiec ģo nozaru terminu v rdn cu, daudzi termini fiks ti visp rlietojam s valodas v rdn c s. Liel k un l dz šim noz m ģ k m sdienu latviešu liter r s valodas leksikogr fijas avota Latviešu liter r s valodas v rdn cas [LLVV] izdošana ilģa ģandr z 25 ģadus (1972–1996). Tas de va iesp ju atspogu ot v rdn c atš ir ģu skat jumu uz ekonomisk s un sabiedrisk s dz ves re lij m. P d ģie divi s jumi izn ca attiec ģi 1991. un 1996. ģad , resp. p c Latvijas Republikas neatkar bas atjaunošanas, ta u tikai p d j s jum v rojams m sdiens skat jums uz lietiš ājiem terminiem (main ta nor Źu sist ma).

Ekonomikas termini LLVV iek auto leks mu vid ie em noz m ģu vietu. Bieži vien tie doti ar sa sin tu attiec ģas nozāres nor di ekon., reiz m š du v rdu vien ģ noz me ir tieši š s nozāres termina noz me: *titulsaraksts* ekon. „Kapit lieģuld jumu pl n paredz to jaunce āmo vai rekonstru jāmo objektu saraksts ar apstiprin tiem projektiem un t m m” [LLVV 7(2), 1991, 562]. Termina noz me var b t ar tikai viena no liter r s valodas leks mas noz m m (attiec ģ nor de pievienota tieši šāi noz mei un t var neb t pirm). Skaidrojum ietvertais termina funkcion šanas apst k u raksturojums atkl j valodas izteiksmes l dzek u funkcion lo v rt jumu: *konkurence* — 2. ekon. „C ā starp priv tiem pre u ražot ģiem, starp atseviš iem kapit listiem, to apvien b m vai kapit listiskaj m valst m, par izdev ģ kiem pre u ražošanas un realiz šanas apst k iem, par visliel k s pe as ieg šānu” [LLVV 4, 1980, 340]; *bankrots* 1. ekon. „Maks tnesp ja, k rtojāmo maks jumu p rtraukšana (kapit listiskaj s valst s); saimniecisk s sabrukums” [LLVV 2, 1973, 37];

dempings — ekon. „Kapit listiskaj s valst s — eksport šana par cen m, kas zem kas par pašizmaksu” [LLVV 2, 1973, 307]. Ta u nereti konstat ti gad jumi, kad ekonomikas nozare i pieder gi termini fiks ti LLVV bez jebk das nor des: *l gumsods* „Sods par l gumsaist bu neizpildi” [LLVV 4, 1980, 693]; *aiz mums* „Finansi ls dar jums — naudas l dzek u sa emšana, kuri p c zin ma laika ir j atmaks ; š d veid ieg ti naudas l dzek i” [LLVV 1, 1972, 93].

LLVV sastopami ekonomikas termini, kuru tieš s nor des atkl j soci los apst k us un l dz ar to ar terminu funkcion šanu v rdn cas veidošanas laik : neakt. — ‘neaktu ls’ (*izsole; izp rdošana; dividende; akc ze*); kap. — ‘attiecas uz kapit listisko iek rtu, kapit listisko sabiedr bu’ (*kontrolpakete; monopolcena; kurt ža*); v st. — ‘v sturisks, attiecas uz agr kajiem laikiem’ (*jaunsaimniec ba; bezdarbs; bezdarbnieks; vekselis*). Reiz m daž das nor des ir viena un t paša v rda atš ir g m noz m m: *kr jkase* — 1. ekon. „Soci listiskaj s valst s — kred tiest de, kas koncentr iedz vot ju uz laiku br vos naudas l dzek us, izdara daž das nor inu oper cijas” 2. neakt. „Uz mums, kas pie em naudas kapit la noguld jumus, tirgojas ar to, k ar izdara citas finanšu oper cijas” [LLVV 4, 1980, 391]; *pe a* — 1. ekon. „Saimniecisk apr ina uz muma t rais ien kums, ko veido starp ba starp produkcijas realiz cijas cenu un produkcijas pilno pašizmaksu” 2. kap. „Ien kums, ko, izmantojot kapit lu, g st kapit lists” [LLVV 6(1), 1986, 602–603].

Da a liter r s valodas v rdn cas materi la laika gait noveco, t p c pašlaik uz taj sastopamo iepriekš jo gadu ekonomikas terminolo iju j l kojas piesardz gi. Šo terminu fiks jums un skaidrojums liter r s valodas v rdn c s auj izdar t zin mus secin jumus par terminu noz mes un / vai lietojuma mai u, k ar par sabiedr bas ekonomisk s un soci l s dz ves izmai m kopum .

Sarma K avi a (R ga)

Baltu valodu invers s v rdn cas, to lingvistisk kapacit te

Baltu valod m ir piecas invers s v rdn cas (skat. tabulu!)

p.k.	Autori	Gads	V rdu skaits	Inform cija
1.	Soida, K avi a, 1. izdevums	1970	35 000	V rdš iru nor des Gala burtu statistika
2.	Robinson	1976	45 000	Akcenta klases nor des
3.	Autoru kolekt vs	1976	30 000	V rdu biežums V rdš iru nor des
4.	Korsakas	1991	21 770	V rdš iru nor des Akcenta klases nor de Verbiem pamatformas
5.	Žilinskien	1995	74 081	K rtots pa v rdš ir m Akcenta klases nor de Verbiem pamatformas Nozares nor des Stilistisk s nor des
6.	Soida, K avi a, 2. izdevums	2000	41 179	V rdš iru nor des Š irti homogrfi

Latviešu valodas invers v rdn ca (turpm k — LVIV) bija pirm š tipa v rdn ca Baltijas valst s un starp pirmaj m divdesmit pasaul .

1. Baltu valodu invers s v rdn cas t pat k liel k da a š tipa v rdn cu ir k das skaidrojošas, tulkojošas vai biežuma v rdn cas inversija. Kopš leksikogr fij izmanto datorus, inverso v rdn cu rad šana ir k uvusi produkt v ka un to pied v jums — daudzveid g ks: iesp jamas ne tikai v rdu pamatformu, bet ar visu

gramatisko formu invers s v rdn cas, k ar pašas invers s v rdn cas, kuru izstr di pagaid m kav inversaj m v rdn c m specifiskas v rdu atlasēs metodikas tr kums.

2. Dz vo baltu valodu invers s v rdn cas ir galvenais avots v rddarin šanas p t šanai. T s r da sufiks l s v rddarin šanas, ar salikte u darin šanas l dzek us, tipus un mode us, to produktivit ti. Invers s v rdn cas materi l var atkl t v rddarin šanas sist misko raksturu. Piem., k r da LVIV latviešu valod ar izska u *-n ca* nosaukumus viet m, kur kaut kas ir vai notiek, darina no lietv rdiem (*v rdn ca*, *viesn ca*, *kafejn ca*, pavisam 43 no 48 v rdiem ar šo izska u), ret k no citiem nomeniem (*sv tn ca*, *slimn ca*, *vienn ca*), bet ir tikai 2 verb li atvasin jumi (*dziedn ca*, *dn ca*). Savuk rt, ar izska u *-tuve* tiek darin ti darb bas vietas nosaukumi no verbiem (*rbtuve*, *dzertuve*, *raktuve*, pavisam 61 v rds). Nov rotais dod secin jumus par derivat vo mode u attieksm m un robež m, kas ir svar gi gan terminolo ij , gan valodas m c šan , gan valodas kult ras kopšan , paši paron mu gad jumos.

Invers s v rdn c s rodams materi ls sufiksu / izska u polis mijas un homon mijas p t šanai. Piem., LVIV v rdu rind ar izska u *-o a* redzam gan deverb lus procesa nosaukumus (*abo a*, *grabo a*, *šalko a* u. tml.), gan personu un dz vu rad bu nosaukumus ar *nomina agentis* noz mi (*muldo a*, *blando a*, *spr go a* u. tml.), ta u ne vietu nosaukumus ar šo izska u, k di ir atrodami M lenbaha un Endzel na v rdn c , piem., *slapo a* ‘oti slapja vieta’, un tas jau liecina par š s derivat v s noz mes zudumu.

Invers s v rdn cas var izmantot ar prefiks l s v rddarin šanas p t jumos, piem ram, noskaidrojot, ar kuriem pried k iem tiek atvasin ti t s vai citas saknes verbi.

3. Invers s v rdn cas r da ar morfonolo iskos procesus v rddarin šan , t s ir avots šo procesu inventariz šanai un aprakst šanai. Jau LVIV s kum redzam vienu morfonolo isko izpausmi: dar t jv rdi ar izska u *-nieks* motiv ar izska u *-ba* atvasin tus soci lu grup jumu, st vok a un attieksmj u nosaukumus, piem., *valodniec ba*, *zemniec ba*, *priekšniec ba*, un morfu sadur notiek priekš j s rindas patska a noteikt *[k]* mija par *[c]*.

4. Invers s v rdn cas ir b tisks l dzeklis formveidošanas studij s. Jo paši, ja leks m m ir dots gramatiskais raksturojums k V.Žilinskienes un J.Korsaka lietuviešu valodas inversaj s v rdn c s.

5. Baltu valodu v rdu morf misk s strukt ras p t jumi nav iedom jami bez inversaj m v rdn c m k piln ga avota un oti noder ga l dzek a.

6. Invers s v rdn cas der par ierosmi un avotu cit m v rdn c m, piem., atvasin jumu jeb v rddarin šanas, morf mu, paron mu, t.s. valodas gr t bu un cit m.

Literat ra

1. Soida E., K avi a S. Latviešu valodas invers v rdn ca. R ga: LVU, 1970
2. Robinson D.F. Lithuanian Reverse Dictionary. Cambridge (Mass.): Slavica Publishers, Inc., 1976
3. Latviešu valodas invers biežuma v rdn ca. Atb. red. T. Jakubaite. R ga: Zin tne, 1976
4. Korsakas J. Lietuvi kalbos inversinis žodynas. Kaunas: Šviesa, 1991
5. Žilinskien V. Atgalinis dabartin s lietuvi kalbos žodynas. Vilnius, 1995
6. Soida E., K avi a S. Latviešu valodas invers v rdn ca. 2., papildin tais un labotais izdevums. R ga: RaKa, 2000

Viktorija Kuzina (R ga)

V rdn cas un valodu apguve

Latvij valsts valoda ir viena — latviešu valoda, t d j di latviešu valodas zin šanas ir priekšnoteikums sabiedr bas integr cijai un Latvijas tautas salied t bai. L dz ar valsts valodas apguvi iedz vot ji var izmantot visas ekonomisk s, politisk s un pilson bas ieg šanas iesp jas, t p c valstij j nodrošina iesp ja ikvienam iedz vot jam apg t latviešu valodu, lai pilnv rt gi iesaist tos sabiedr bas noris s, vienlaikus garant jot minorit šu valodu un identit tes saglab šanu.

Latvij , lai sekm tu latviešu valodas k valsts valodas un citu valodu apguvi, tiek izstr d tas daž das m c bu v rdn cas. T , piem ram, latviešu valodas m c bu metodikas pilnveidei jau izmanto „Latviešu valodas biežuma v rdn cu”, k ar „Latviešu valodas biežuma inverso v rdn cu”. Balstoties uz šo v rdn cu datiem, var m r tiec g k sadal t m c bu laiku: biež k lietotaj m valodas vien b m j atv l vair k laika nek ret k lietotaj m.

P d j laik valodu apguv arvien biež k izmanto divvalodu (ar daudzvalodu) biežuma v rdn cas, kur s atš ir b no tradicion li izveidot m t ri leksisk m biežuma v rdn c m ir dots ar semantisko vien bu statistiskais raksturojums. Šo v rdn cu sast d šan tiek iev roti leksisko vien bu tematisk s pieder bas, lietošanas biežuma, izplat bas un citi krit riji. Pamatojoties uz šiem krit rijiem, k ar izstr d taj m divvalodu biežuma v rdn cu izveides metod m, Latvij jau ir sast d ta „Latviešu–krievu semantisk biežuma v rdn ca”, kura ir triju v rdn cu tipu — biežuma, tulkojoš s un skaidrojoš s v rdn cas — simbioze. Š s v rdn cas dati ir nepieciešami, lai pl notu leksikas doz šanu, veidotu m c bu materi lu, emot v r biež k lietoto leksiku, pareiz k iedal tu laiku daž du leksisko sl u (visp rlietojam s, visp rzin tnisk s un terminolo isk s leksikas) apguvei.

Latvij m c bu nol kiem tiek izstr d ti ar t di leksikas minimumi, kuros ietverti 1000 vai 3000 biež k lietotie v rdi. Kaut gan biež k lietoto v rdu skaits leksiskajos minimumos (piem ram, „Zin tnes valodas leksikas minimums” u.c.) sal dzin jum ar tulkojoš m vai skaidrojoš m v rdn c m ir niec gs, tiem piem t oti liela tekstveides sp ja, nodrošinot lielu teksta noseģumu. Ir pier d ts, ka 1000 biež k lietotie v rdi nosedz ap 70–80 % teksta. Zinot ne maz k par 70 % v rdlietojumu, ir iesp jams apmierinoši saprast latviešu un citas valodas tekstu. Leksikas minimumi var b t noder ģi tiem, kas m ca vai m c s latviešu valodu u.c. valodas, m c bu l dzek u autoriem, k ar valodu p tniekiem. Refer t tiks piev rsta uzman ba ar uģunsdz s bas m c bu metodikas pilnveidei.

Vilija Lazauskait -Ragaišien (Vilnius)

D I dviskiemeni o-kamieno daiktavardži akcentini variant pateikimo pietini aukštai i tarmi žodynuose

Piet aukštai i ir ryt aukštai i vilniški šnektose iš vis kalbos lygmen bene labiausiai vairuoja kir iavimas. Ši šnekt plote ypa gausu dviskiemeni o-kamieno daiktavardži akcentini variant . Iš tarmi žodyn ir tekst , „Lietuvi kalbos žodyno“ ir papildym kartotekos, Lietuvi kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus rankraštyno ir fonotekos surinkta daugiau nei 80 vairiai kir iuojam o-kamieno žodži ir j form , pvz.: *dáiktas* (3) LzŽ49, ZtŽ121, Lp, Str (LKŽ II 218), Al, K , Stj, Dg, Pun, Vrn, Dv (LKŽ K) / *dáiktas* (1) DrskŽ55, ZtŽ121, Mrc, Rod (LKŽ II 218); Dg, Vrn, Vs (LKŽ K) / *da ktas* (4) Švn , Mšg (LKŽ II 218), Ad (LKŽ K); *kaĩklas* (2) LzŽ108, ZtŽ271, Vlk (LKŽ K), *kaĩklai* BltT61 / *kaĩklas* (4) DrskŽ139, LzŽ108, d (LKŽ V 292), Dg, Dv (LKŽ K), Ndž (Markevi ien 1999: 188); *šáukštas* (1) DrskŽ367, ZtŽ654, Lp, Smn, Pv, Dv, Aps (LKŽ XIV 564), K , Rdm, Bd / *šáukštas* (3) LzŽ254, Dglš, Ad, Švn , Mlk (LKŽ XIV 564), *šaukšta* Tvr (Otr bski 1934: 216), LzT8, BltT85, Dkšt, Klt (Markevi ien 1999: 111, 129), *šaukštus* LzŽ59, 86, 154, 161; *tiltas* (1) LzŽ267, DrskŽ408, ZtŽ698, Db , Lb (LKŽ XVI 345), Krkš, Lp, Vs, Rdm (LKŽ K) / *tiltas* (3) Kp (LKŽ XVI 345), *tilta* ZtŽ698, Klt (LKŽ XVI 345), Tvr (Otr bski 1934: 215), Kp (Leskauskait 2001: 189), *tiltù* LzŽ76, ZtŽ698, *tiltùs* Kp (Leskauskait 2001: 189) ir pan.

Duomenys rodo, kad išleistuose pietini aukštai i — Druskinink , Laz n ir Zietelos — šnekt žodynuose pateikiant akcentinius variantus neišvengta leksikografini nevienodum . Reik t atkreipti d mes tris min tuose žodynuose taisytinus dalykus. Pirma, neretai ak tin s šaknies žodži kilnojamojo kir iavimo paradigma nustatoma remiantis vienaskaitos lokatyv (dažniausiai — iliatyvo) akcentuacija, nors kiti linksniai kir iuojami šaknyje, pvz.: *kaimañ* (: *káimas* 3) / *káime, káimai, káim ...* (: *káimas* 1) ZtŽ255, Zt (LKŽ K); *kluonañ* (: *klúonas* 3) / *klúonan, klúonai, klúonais...* (: *kluonas* 1) DrskŽ159, 175, Drsk (LKŽ K); *kr mè, kr mañ* (: *kr mas* 3) / *kr ´man, kr ´mai, kr ´m ... , kr ´muose, kr ´muosna* (: *kr ´mas* 1) ZtŽ320, 742; *puodañ* (: *púodas* 3) / *púodan, púodai, púod ... , púodusna* (: *púodas* 1) DrskŽ287 ir pan. Antra, pasitaiko atvej , kai žodžio

straipsnyje nurodoma tik viena kiriuot, nors žodyn ir kit šaltiniai faktai liudija dvi akcentines paradigmas, pvz.: *kařklas* (2) ir *karkla*, *karklù...*, *karkla s* ZtŽ271, 484, 558; *mõkslas* (4) ir *mõkslu*, *mõkslai*, *mõksl*, *mõksluosna* DrskŽ214, 313, 180, 187, plg. dar *káulas* (3) ir *kául* Lz'240, LzT70; *lénkas* (3) ir *lénkai* DrskŽ148, 384 ir pan. Treia, konkretaus daiktavardžio straipsnyje dažnai neteikiamos oksitoniškai kiriuojamos jo atskiri linksni, pavyzdžiui, akcentinis šaknies žodžiai (*gr' das*, *lángas*, *šiaudas* ir pan.) vienaskaitos nagininko ir daugiskaitos galininko formos, pvz.: *gr dūs* DrskŽ246, ZtŽ479, 601, *kr mùs* LzŽ18, *langù* LzŽ156, 250, ZtŽ841, *langùs* LzŽ40, 100, 199, ZtŽ650, *pienùs* DrskŽ361, *šiaudùs* LzŽ61, 129, *tvartùs* LzŽ220, 277 ir pan. Pateikti atvejai aptinkami tik kit žodžių straipsniuose, tiksliau — iliustraciniuose sakiniuose.

Nurodyti leksikografiniai netikslumai gal jo atsirasti dėl keli priežasčių: medžiagos stokos, tarmių galim skirtingai vienaskaitos ir daugiskaitos kiriuavimo modelių, akivaizdaus bendrinės kalbos poveikio, galbūt ir dėl skirtingo akcentinių variantų kilmės aiškinimo (Lazauskaitė 1999a: 13). Pirmuosiuose šnektuose aprašuose kiriuavimo paradigmų vairavimas grąstas slavų kalbų taka (Zinkevičius 1966: 31; Grumadienė 1994: 104) arba laikytas fonetiniu reiškiniu: jis aiškintas prastesniu ilgųjų balsių priegaidžių skyrimu rytų bei pietų aukštai tarmių se (Stundžia 1984: 86), tvirtagalų ir tvirtapradų priegaidžių tono supanašimu (Naktinienė, Paulauskienė, Vitkauskas 1988: 8) ar tvirtagalų žodžio kamieno priegaidžių pritaipimu prie tos tarmių tvirtapradų priegaidžių (Grinaveckis 1991: 110–111).

Pastebėjus, kad toje pačioje šnektose (ir net to paties informanto kalboje) gali būti vartojamos kelios gretimoms formoms, imta manyti, kad kiriuavimo variantai gali turėti ir istorines egzistavimo prielaidas (Zinkevičius 1979: 91). Pastaraisiais metais dviskiemeni o-kamieno daiktavardžiai ir jų formų dvejopas — šakninis ir galininis — kirtis siejamas su kuopine daugiskaita, iki šiol gyva pietiniuose aukštai tarmėse (plačiau žr. Stundžia 1981: 191–196; Ambrazas 1992: 36–37; Kortlandt 1993: 46–47; Mikulienė 1996: 152; Lazauskaitė 1998: 27–28, 1999b: 25–27).

Akcentiniai variantai gausia ir jų paplitimas visame pietiniuose aukštai tarmėse rodo, kad rengiant naujus šiuos tarmių žodynus svarbu nustatyti kiriuavimo gretybų pateikimo kriterijus (plg. Lazauskaitė 1999a: 12–13). Norint atskleisti tarmių kiriuavimo tendencijas ir parodyti vyraujančius kiriuavimo modelius būtina:

1. Žodyne pirmiausia teikti tarmių sigalų akcentinį variantą, pvz., „Druskininkų tarmių žodyne“ kaip pirmasis nurodytas *ka mas* (4), nors dažniau vartojamos akcentinis šaknies daiktavardžio *káimas* (1) formos.

2. Atsižvelgti dviskiemeni o-kamieno daiktavardžių kiriuavimo raidą, t. y. žodžio straipsnyje pateikti atvejus, neatitinkančius kiriuoties modelio, pvz., galinijame kiriuojamame akcentinis šaknies žodžiai vienaskaitos nagininko ir daugiskaitos galininko, taip pat dvejopai kiriuojamas lokatyvų formas.

3. Tarmių naujai atsiradusius, taip pat retai vartojamus variantus teikti kaip antrąjį antraštinį žodį, pvz., greta *va stas* (4) DrskŽ437 turėtų būti teikiamos ir formos *va stas* (2) ir *váistas* (1), paliudytos žodyno medžiagos, plg. *va stai* DrskŽ439, *váistus* DrskŽ356 ir pan.

4. Daiktavardžio straipsnyje pateikti iliustraciniai sakiniai ar pavieniai formų, patvirtinančių daiktavardžio antraštėje nurodytas kiriuotes. Ypač svarbu parodyti tik tai tarmėse būdingas kiriuavimo variantus.

5. Žodyno vade leksikografiškai aptarti akcentinių gretybų atrankos ir pateikimo principus.

Literatūra ir šaltiniai

- Ambrazas 1992 — S.Ambrazas. On the development of nomina collectiva in the Baltic languages. // *Linguistica Baltica* 1, 35–48.
 BltT — Lietuvių tarmių tekstai. Balatna (Varanavas) I. / Parengė E. Grinaveckienė. Vilnius, 1994.
 DrskŽ — G.Naktinienė, A.Paulauskienė, V.Vitkauskas. Druskininkų tarmių žodynas, Vilnius, 1988.
 Grinaveckis 1991 — V.Grinaveckis. Apie vakarinių tarmių kiriuoties. // V.Grinaveckis. Lietuvių kalbos tarmių kiriuoties klausimai. Vilnius. — p. 110–119.
 Grumadienė 1994 — L.Grumadienė. Keletas naujesnių Punsko šnektos linksniavimo ir kiriuoties ypatybių. // LKK XXXIV, 97–106.
 Kortlandt 1993 — F.Kortlandt. Tokie šalti rytai. // *Baltistica* 28 (1) — p. 45–48.
 Lazauskaitė 1998 — V.Lazauskaitė. Dėl dviskiemeni o-kamieni daiktavardžių kiriuoties variantų pietiniuose aukštai tarmių se. // Lietuvių kalba: tyrinėjimai ir tyrimai. Kazimiero Jauniaus 150-osioms gimimo ir 90-osioms mirties metinėms paminėti. Konferencijos pranešimų tezės. 1998 m. spalio 22–23 d., Vilnius. p. 27–28.
 Lazauskaitė 1999a — V.Lazauskaitė. Dėl kiriuoties variantų pateikimo tarmių žodynuose. // Tarmių: jaunųjų kalbininkų darbai. Pranešimų tezės. 1999 m. balandžio 23 d., Šiauliai. p. 12–13.

- Lazauskait 1999b — V.Lazauskait . Mikalojaus Daukšos kir iavimas: korekt ros klaidos ar kir iavimo variantai? // Tarptautin s konferencijos „Mikalojus Daukša ir jo laiko kult ros kontekstas” programa ir pranešim tez s. 1999 m. spalio 21-22 d., Vilnius. — p. 25–27.
- Leskauskait 2001 — A.Leskauskait . Pietvakarini piet aukštai i vokalizmas: fonologinis ir eksperimentinis tyrimas. Hum. m. daktaro disertacija. Vilnius.
- LKŽ K — Lietuvi kalbos žodyno kartoteka. Vilnius.
- LzT — J.Petrauskas, A.Vidugiris. Laz n tarm s tekstai, Vilnius. 1987.
- LzŽ — J.Petrauskas, A.Vidugiris. Laz n tarm s žodynas, Vilnius. 1985.
- Markevi en 1999 — Ž.Markevi en . Aukštai i tarmi tekstai 1. Vilnius.
- Mikul nien 1996 — D.Mikul nien . D l linksniuojam j žodži kir iavimo variant pietin se aukštai i tarm se. // LKK XXXVI — p. 148–154.
- Otr bski 1934 — J.Otr bski. Wschodniolitewskie narzecze twerechie 1. Kraków.
- Stundžia 1981 — B.Stundžia. Daugiskaitiniai asmenvardiniai oikonimai ir j reikšm linksniavimo bei kir iavimo sistem rekonstrukcijai. // LKK XXI — p. 185–198.
- Stundžia 1984 — B.Stundžia. Lietuvi kalbos dviskiemeni daiktavardži kir iavimo variantai. // Kalbotyra 35 (1) — p. 86–92.
- Zinkevi ius 1966 — Z.Zinkevi ius. Lietuvi dialektologija. Vilnius.
- ZtŽ — A.Vidugiris. Zietelos šnektos žodynas. Vilnius, 1998.

Velga Laugale (Liep ja)

Aizguvumi (citvalodismi) latviešu terminolo ij v sturisk aspekt

Terminolo ijas (paši internacion l s terminolo ijas) normaliz cija m sdien s ir iesp jami sekm g ka, detaliz t k nek l dz šim tiek p t ta internacion lismu v sture latviešu valod . No š da p t juma izsecin ms, k veidojuš s galven s likumsakar bas, k das ir bijušas tendences internacion lismu adapt cij , k v rt tas š s tendences un cik liels ir to notur gums. Inform cija par š m par d b m ir nepieciešama attiec go m sdienu valodas normu kodific šan .

Š p t juma noz me neaprobežojas tikai ar valodas prakses jomu vien. Š d p t jum var ieg t ar atzinumus par dažiem visp r giem valodas att st bas procesiem un tendenc m. T , piem ram, internacion lismi ir ne tikai jauns elements valodas leksiskaj sist m , bet tie var ieviest jaunus elementus ar fon tiskaj un gramatiskaj sist m . Fon tiskie un morfolo iskie aizguvumi, protams, nav iesp jami bez zin ma aizg tu v rdu uzkr juma valod , kuriem rakstur gas attiec g s fon tisk s un morfolo isk s patn bas.

K nor da M.Panovs, tad daž d m leksikas grup m ir daž di fon tiskie likumi, taj s realiz jas sava paša fon tisk sist ma. L dz ar internacion l s leksikas paplašin šanos latviešu valod par d j s fon tiskas patn bas, kas rakstur gas tikai šai leksikas grupai, piem ram, ska as *f, h, o, oi* (*fakts, hidra, ekonomija, oidija*), latviešu valodai neparasti ska u savienojumi v rda s kum (*psihe, sc na, kilometrs, kentauris, gigants*), v rda vid (*adjutants, amonjaks, algebra, dialekts, diēta, ideāls*).

Internacion lismi ir c lonis ar tam, ka latviešu valodas gramatiskaj sist m rad s nelok mu lietv rdu un paš bas v rdu grupa, t. i., nomenu nelok m ba.

Iepl stot valod , internacion lismi izraisa valodas lietot ju pašu attieksmi pret šo leksikas sl ni. Spilgti izpaužas cilv ku daž d iedarb ba uz valodu, atš ir gi uzskati par valodu, citu valodu prasme.

Valodas att st ba ir cieši saist ta ar sabiedr bas v sturi, t s att st bu. Terminolo ijas veidošana k d valod atkar ga ar no sabiedr bas intelektu l s att st bas.

1.

» [.« i . i ». ,1971, .13].

2.

« » .
()

3.

—
. k~lys, k l s ();
(—)' . á " " " " .; . pālios ' ;
é (), é ' , ' , é , é , é ' (); . k'dra
' ; ; ;
' ; - .(.) ' y ' .

4.

— , - , « i ». i
—
. kōšeliēna ' .: .
krūpis, kriūpis, kriup ' ;
' ; . žvirblis ' ' .(.) ó ; . nešti ' ' ;
ú ; . tek'ti ' , t km~ ' ; ; - .(.)
ú , ú ' , , ' ;
, , . rug s, . . rugia = . . . gala , užgalia ' ; ' ;
(')' .(.) í ' ;
' (, ó .
atara); . . ó i, i, i ' ' , .(.)
' ; . rugiena, ' , ,
' . ó , . . .
ó ' , () , , é i , é i ,
, 1, .,1997, .91-92].

Par vienu no leksiskā saturā bagātā tējumiem var uzskatīt arī frazeoloģismu un par miju izmantojumu publicistikā tekstos. Līdzīgi tropiem, izmantojot frazeoloģismus, jārunā par frazeoloģismu semantikas maiņu, iekļaujot citām valodām. Tiek izmantotas arī jaunas struktūras, iesaistot valodas spēles elementus. Vairums frazeoloģismu saistīts ar metaforām, tādējādi žurnālisti tos paplašina, turpinot frazeoloģisma metaforisko tēlu, bieži apzināti izmantojot stilistisko normu pārmaiņas. Raksturojot tēlus, savu aprakstu varoņus, kā arī virsrakstos žurnālisti izmanto stabilas asociācijas, vārdu savienojumus, tos mēdzenīgi aktualizējot.

Aušra Lisinskait (Klaipēda)

Prasības kalbos gyvniecības pavadinimų genetinė diferenciacija

Prasības kalbos paminkluose iš viso yra užrašyta apie 170 vairių gyvniecības pavadinimų (žinduolių, paukščių, vabzdžių, varliagyvių bei roplių ir žuvių). Jų kilmė, raida leidžia išskirti keletą šio semantinio lauko leksikos bruožų.

Vieni prasības gyvniecības pavadinimai yra indigenūs žodžiai (88%), kiti skoliniai (12%). Skaičiai rodo, kad šiam semantiniam laukui skoliniai nėra būdingi. Iš germanų prasības daugiausiai yra pasiskolinę žuvių (pvz. pr. *dubelis* E 581 'šapalas'), o iš slavų — naminių gyvniecības pavadinimų (pvz. pr. *stabs* E 680 [skaps] 'skapas (avinai)').

Indigenūs žodžiai skirstomi veldiniais (53%) ir naujadarais (47%). Gyvniecības pavadinimai, priklausantys veldiniams, pagal amžius sudaro kelias grupes. Prasības kalbos paminkluose yra užrašyta zoonimų, kurie, kaip manoma, paveldėti dar iš indoeuropiečių prokalbos (15%), pvz. pr. *arelie* E 709 [arelis] 'erelis', *bebrus* E 668 'bebras' ir t.t. Beveik tiek pat pavadinimų priklauso bendrai baltų ir slavų kalbų leksikai, pvz. pr. *prastian* E 686 [parst'an] 'paršiukas', *gabawo* E 779 [gabav] 'rupžė' ir t.t. Tyrinėjant prasības gyvniecības leksinines semantines grupes išsiskiria leksikos sluoksnis, būdingas tik baltų kalboms (24%), pvz. pr. *braydis* E 650 [braidis] 'briedis', *genix* E 742 [geniks] 'genys' ir t.t. Apskritai beveik visi prasības gyvniecības pavadinimai, priklausantys veldiniams, giminais turi arba abejojant rytų baltų kalbose, arba kurioje nors vienoje iš jų, paprastai tai baltų lietuvių kalba. Šis faktas liudija, kokie artimi santykiai sieja visas tris baltų kalbas bei parodo gyvenimo kaimynystės rezultatą.

Beveik pusė prasības gyvniecības leksinines-semantines grupes žodžių sudaro naujadariai, pvz. pr. *doacke* E 732 [d k] 'varnas', *ragingis* E 651 'elnias' ir t.t.. Tai rodo prasības kalbų esant modernia, o prasības žmonės — išmoningus.

Ilze Lokmane (Rīga)

Leksiskās nozmes sintagmā tiskais aspekts

1. Starp vārda leksisko semantiku un apkaime, kur šī semantika realizējas, pastāv cieša saistība. Saistība būtiska ir būtiski nereti izmanto leksikogrāfiskā kritēriju leksiskā semantiskā variantu norobežošanai. Vārda leksiskās nozmes lauks ir zināms mērķis nepārkāpams, un dalījums nozmes ir atkarīgs no vārda kas mērķiem un apjoma, tāpēc šis kritērijs nevar būt galvenais. Tomēr jāpiekrīt atzinumam, ka būtiska ir būtiska saistība patiešām norādītā būtiskā (varbūt nelielā un grūti formulājamā) leksiskajā semantikā.
2. Vārda pamatnozme semantiski ir visnabadzīgākā, tāpēc tai visplašāk saistība. Atvasinātās nozmes parasti ietver vairākus mērķus un tādējādi šaurāka saistība. Tomēr tas nenozīmē, ka vienīgi atvasinātās nozmes būtu sinatagmā tiski nosacītas. Jebkura nozme realizējas kontekstā, turklāt dažādu kontekstu lūkot faktori ietekmē priekšplānā izvirzīs atšķirīgus leksiskās nozmes nianšus.

3. V rda leksisk s noz mes anal z j piev rš uzman ba gan apkaimes komponentu leksiskajai noz mei, gan gramatiskajai formai un sintaktiskajai funkcijai.
4. Apkaimes iespaid v rds var, pirmk rt, ieg t jaunus leksisk s noz mes komponentus (s mas), otrk rt, zaud t leksisk s noz mes komponentus. S mu zaud šana jeb desamentiz šan s bieži nor da uz to, ka v rds veic t ri gramatisku funkciju. (Piem ram, daudzi darb bas v rdi noteikt apkaim savu leksisko noz mi da ji zaud un veic saiti as funkciju.) Gramatiz šanos veicina vair ki faktori. Viens no tiem ir sintagm tiski saist tu v rdu kop gi leksisk s noz mes komponenti.
5. No leksisk s semantikas viedok a interesanti ir darb bas v rdi, kurus var lietot daž d sintaktisk apkaim — ar objekta nosaukumu un bez t , ar subjekta nosaukumu un bez t . Viena un t pati leks ma var veidot daž dus sintaktiskus mode us. Sintaktisk lietojuma atš ir bas atspogu ojas leksiskaj noz m , piem ram, daži p rejši verbi intransit v lietojum ieg st papildu s mas.

Raita Makare (R ga)

Par ieder g ko v rdu tekst

1. Ieder g kais v rds tekst ir tas, kas r da sava laikmeta kult ras pak pi, kas atspogu o t lietot ja inteli enci, kas iez m vai inform par v rdu lietot ja profesion lo ievirzi, t attieksmi pret valodu un komunik cijas apst k iem.

2. Par ieder g k v rda b t bu ir izteikušies ne viens vien v rda meistars un dom t js. T , piem ram, F.Stendals, G.Flobers, .Tolstojs, J.Rainis savus tekstus ir labojuši un sl p juši vair kk rt, lai tie b tu prec zi, lai b tu izmantots optim lais variants.

3. Norobežojoties no leksikas lietojuma k du problem tikas, te iecer ts piev rsties ieder g k v rda izv les jaut jumiem un faktoriem to stenošan .

4. T b t b ir katra valodas lietot ja leksikas bag t bas un t s lietojuma m r tiec bas probl ma.

Katra valodas lietot ja v rda izv le parasti ir intuit va, izmantojot savu dz ves pieredzi.

5. Ta u š pieredze dod iesp ju izveidot atzi as par ieder g ko v rda lietošanu tekst .

Ieder g k v rda izv li nosaka ekstralingvistiski faktori: 1) inform cijas saturs, 2) sazi as situ cija, 3) autora un adres ta personisk s paš bas un autora r c b esošie leksikas l dzek i komunik cijas optimaliz cij .

5.1. Inform cijas saturs saist s gan ar inform cijas tematiku (zin tniska, lietiš o dar jumu, publicistikas inform cija, ikdienas sarunu tematika), gan attieksmi pret valodas kult ras izpratni.

5.2. Sazi as situ cija var noteikt sinon mu izv li.

5.3. V rdu izv li var ietekm t ar komunikatora personisk s paš bas (vecums, izgl t ba, pieredze, raksturs, savstarp j s attiec bas ar citiem komunik cij u.c. faktori).

5.4. B tisks faktos ieder g k , tr p g k v rda izv l ir ar kultur las valodas b t bas izpratne, piem ram, par v rda stilisko ieder bu, emocion li ekspres v ton juma lietošanu. Tie ir jaut jumi par vispiem rot ko v rdu funkcion la stila izteikšanai, par ieder g ko v rdu emocion li ekspres vo attieksmju raksturošanai.

6. V rda daudzveid bu, t izteiksmes iesp jas var un vajag anal tiski konstat t un v rt t, ta u v rds ir teksta komponents.

7. Tekst v rdam (atkar no t rakstura) ir daž ds un daudzveid gs lietojums, un šo v rdu gramatisk s klases (grupas) ieaugas morfolo iskaj s un sintaktiskaj s sist m s un realiz komunikat v s un m kslniecisk s valodas funkcijas.

Frazeolo ismu atspoguļojums latviešu skaidrojošajās vārdnīcās

Referāts iecerēts aplūkot frazeoloģismus Latvijā iznīcinātā skaidrojošajās vārdnīcās (LLVV 1972–1996, LVV 1987) — kā frazeoloģismi parādās vienvalodu vārdnīcās, ar kādiem leksikogrāfiskiem pamācieniem tos attīstot, kādas problēmas no tā izriet.

1. Frazeoloģismu definīcija.

Ne vienmēr vārdnīcās priekšvārdu ir skaidri definēti, kas ir frazeoloģismi. LLVV nav atsevišķi skaidroti, ko autori saprot ar frazeoloģismu. Lietotājs, izlasot priekšvārdu, var secināt, ka tie ir „vārdnīcās savienojumi, kuros vārdam nozīmes pārnesums un kuros viens vai vairāki vārdi zaudē savu semantisko patstāvību (salīdzinot ar šķirka semantiku)” (LLVV-1: 15). Turpretim LVV pārskatāmi nosauc frazeoloģismu grupas, kas atspoguļotas aizrombāzmes: 1) semantiski nedalāmi tālāi izteicieni vai vārdkopas (idiomas), 2) tālāi vārdnīcās savienojumi, kuros viens vai vairāki vārdi lietoti ar pārnestu nozīmi, 3) ideomātiska rakstura terminoloģiskie apzīmējumi, 4) parunas salīdzinājuma formā ar lielu nozīmes pārnesumu (LVV: 11).

2. Frazeoloģismi un vārdnīcās lietošana.

Citvalstu leksikogrāfi (piem., H.Burgers) uzsver, ka vārdnīcās, kas ir vārstas galvenokārt uz citvalodu lietotas, ir ne tikai pārģēģinātas un jādefinē terminus frazeoloģismus priekšvārdu, bet vajadzētu atšķirties ar frazeoloģismu skaidrojumiem (kā, piem., Oxford Advanced Learner's Dictionary, Dictionary of Contemporary English). LLVV, kas ir pirmā filoloģiskā tipa skaidrojošā vārdnīca latviešu valodniecībā, domāta dzimstvalodas lietotājam un tajā bagātā atspoguļoti frazeoloģismi, bet LVV (kā jau viens juma vārdnīca), kas domāta plašāk lietotājiem, ar citautiešiem, frazeoloģismi ir mazāk akcentēti.

3. Frazeoloģismu vieta vārdnīcās.

Parasti frazeoloģismus vārdnīcā kārto pēc formālā principa, piem., Duden Großes Wörterbuch der deutschen Sprache (6 Bd. Mannheim, 1976–1981), Handwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache (2 Bd. Berlin, 1984). Šajā gadījumā citvalodu lietotājam ir pietiekami labi jāzina attiecīgā valoda, lai darbu ar vārdnīcu neapgrūtinātu vārdu kārtas mainīgums. LLVV un LVV ir ieviestas alfabētiskais kārtotāšanas princips pēc katra pilnnozīmes vārda, bet diemžēl priekšvārdos nav norādīts, pēc kādiem principiem kārtoti frazeoloģismi. Pozitīvais šajā kārtotāšanas principā — attiecīgā frazeoloģismi ir sastopami pie katra pilnnozīmes vārda, negatīvais — tas aizņem vārdnīcā pārāk daudz vietas.

4. Marģšana un kārtotāšana šķirklī.

Dažreiz vārdnīcās atsākas no frazeoloģismu marģšanas. Pamatleksikogrāfijā ievērojams princips frazeoloģismu marģšanā: ar noteiktu zīmi, ar literāsu maiņu. Gan LLVV, gan ar LVV izmanto pirmo iespēju. Abās vārdnīcās frazeoloģismus ievada ar rombāzmi. Tikā LVV ir viens juma vārdnīca, autori frazeoloģismus liek šķirka vārda beigās. LLVV kā daudzjuma vārdnīcā ir mīnījums pakārtot frazeoloģismus atbilstoši vārda nozīmēm.

5. Frazeoloģismu varianti.

Par frazeoloģismu variantiem ir daudz diskutēti (H.Burger 1982: 68). LLVV un LVV šiem vārdnīcās variantus un tos dod iekavās pie galvenā, biežāk lietotā variantā. Abās vārdnīcās pārskatāmi ir sastopami frazeoloģismi, kuros maināmi ir atsevišķie leksiskie komponenti (W.Fleischer 1982: 210; A.Laua 1992: 42).

Latvijas publicistikas valoda: metaforizācijas un mitoloģijas procesi leksikā

0. Leksika ir viselastīgākais valodas līmenis, kurš triecienā uz visdažādākajām izmaiņām kultūras, ekonomikas un politikas jomā. Semantiskās, stilistiskās un distributīvās izmaiņas visai aktīvi atspoguļojas publicistikas valodā.

()

7

1.
« XVII ».
2.
«Qwick»,
3. :
XVII .
4. ()
() .
— (1685 .,
508). (..
5.) .
corpus-based).
6. :
) , ()
() , () , ,
7. — XVII .

()

()

— *k kot*

⁷ Fennells, T. (2001). „Veclatviešu valodas v rdn ca: domas par iesp jam bu un saturu”. „V rds un t p t šanas aspekts” (Liep jas Pedago isk akad mija, 2001. gada 30. novembris).

(— *par dzeguzi*); — *bl t* (— *parasti par ait m, kaz m*). , -
 -
 ,
 -
 -
 ,
 ,
 ,
 :
urrin t, mekš in t, pogot, lirin t, bot, kraukt .
 ,
 : *akste — akst t, rubenis — rubin t, žagata — žadzin t, circenis —*
circin t, rukš is — rukš t .

()

:

()

pliuکش t

c -in -,

š erkstin t o us, v jš klabina v rtus.

()

1. — (— , ,
 —) . , . *prestors* 707 ‘ ,
 (Baltistica XXXI (2) 1996, 279; Ibidem XXXII (2) 1997, 255)

221 « » (1998, 113–114).

2. — : .
paustocatto 665 = *pausto catto* ‘ , *ructandadan* 690 = *ructan dadan* ‘ ,
 (Mažiulis II, 41, 42). (,)

« »., *aswinan* 694 ‘ , *podamynan* ‘ , —
dadan 687 ‘ ’ (Ibidem).
3. « » -an, *dadan* (. . . .),
kirsnan — *saligan* 460–468 ‘ , — ‘ , ()
« » (454), , « » . (1869,
W.Burda: ‘das Schwarz’ — ‘das Grün’; . Trautmann 1910, 244), (1988, Mažiulis 1, 344–
345): — (Trautmann 1910, 336–465; Endzel ns 1943, 67).
. : «(?)»
(Ibidem, 176, 179, 194).
, *kirsnan* — *saligan* — ,
- , « » , -an
(*milan* 455 ‘Gewant’
‘ ’). *ructan dadan* (. 2) **kirsnan milan*
‘ , . . *saligan milan* ‘ , .
- ,
gaylis 459 ‘ ’.
pastowis 456 ‘Laken’ (‘ ; ; ’). ,
**gaylis pastowis* ‘ , — :
, .
, « ».

Endzel ns J. Senpr šu valoda. R g , 1943.

Mažiulis V. Pr s kalbos paminklai. II. Vilnius, 1981.

Mažiulis V. Pr s kalbos etimologijos žodynas. 1–4. Vilnius, 1988–1997.

. . Kraków — Warszawa, 1998. — pp. 109–119.

: *prestors* EV 707. // Colloquium Pruthenicum secundum.

Trautmann R. Die altpreussischen Sprachdenkmäler. Göttingen, 1910.

Laimdota Oldere (R ga)

Adjekt va *labs* semantikas interpret cija latviešu valodas skaidrojoš s v rdn c s

Starp latviešu valodas adjekt viem viena no polis miski sazarot kaj m un semantisk s strukt ras zi
izv rst kaj m leks m m ir adjekt vs *labs*. Š v rda strukt ra veido veselu sist mu, kas atspogu ojas adjekt va
labs noz mju un to leksiski semantisko variantu savstarp j s attieksm s.

Lai g tu priekšstatu un inform ciju par k das noteiktas v rdš iras (šaj apskat adjekt va) semantisko
sist mu, nav nepieciešam bas analiz t katru adjekt vu atseviš i, jo katr v rdš ir ir v rdi ar plašu, bag tu
polis miju, ko valodnieciskaj literat r d v par reprezent jošiem v rdiem. Š du v rdu galven s semantisk s
likumsakar bas var attiecin t uz visu v rdš iru kopum .

Latviešu valodas adjekt vu grup š das reprezentat vas leks mas ir *labs* — *slikts*; *liels* — *mazs*; *smags*
— *viegls*; *augsts* — *zems*; *plats* — *šaurš* u. c.

Adjekt vs *labs* ir semantiski bag t kais adjekt vs latviešu valod , l dz ar to tas sev ietver daudzas t das
leksiski semantiskas likumsakar bas, kas raksturo visu adjekt va leksiski semantisko sist mu kopum .

Leks ma *labs* latviešu valodniecībā nav bijusi atsevišķa pētījuma objekts. Adjektiva *labs* izpēti nepieciešamību un tās interpretācijas apskatu latviešu valodas skaidrojošās vārdnīcās nosaka vairāki faktori:

- izvērsta polisēmija;
- plaša leksiskā valence;
- daudzveidīgas sinonīmiskās un antonīmiskās attiecības;
- augsta abstrakcijas pakāpe;
- bagātā semantiskā informācija par adjektiva vārdšķirību kopumā.

Adjektiva *labs* dominātie ir kvalitatīvi pozitīvi vērtējumi. Šīs dominātie saista visas adjektiva *labs* nozīmes (neatkarīgi no tā skaita daudzas latviešu valodas skaidrojošajās vārdnīcās). Latviešu literārs valodas vārdnīcā (1972–1996) adjektivam *labs* ir 11 nozīmes, Latviešu valodas vārdnīcā (1987) — 5 nozīmes, bet K.M. Ienbaha, J. Endzela Latviešu valodas vārdnīcā (1923–1932) — 13 nozīmes.

Adjektiva *labs* semantikas izpēti sniedz plašākas iespējas par dāto skaidrojošo vārdnīcā tās semantisko struktūru kompaktāk vai izvērstāk (atkarībā no vārdnīcas apjoma), kā arī atklāj šīs polisēmiskās leksmas sinonīmiskos un antonīmiskos sakarus, kas var būt par pamatu adjektiva dzīvēkam pētījumam, piemēram, tās semantisko lauku jomā.

(-)

- ()⁸

130

: «Nun ist es bis jetzt noch unmöglich die ältesten vorhistorischen entlehnungen zwischen zwei nahverwandten sprachen von den urverwandten worten scharf zu scheiden» (Schmidt 1872, 34).

(—) —

(— .- . *supnos) —

: . *klōdas* — . *sōdas* — . *sōdas*

(Fraenkel 275, 854–855).

(), *sōdas*

, B ga II, 389),

⁸

kařstas ‘ ’

(Skardzius 1931, 98; Fraenkel 228).

(II, 338)⁹.

káuřsas (

1891, 194)

(1966, 302–303),

(Leskien

¹⁰

káuřsas —

kóçah (*o* < **au*) ‘ ’

caucum ‘ ’,

**k*’,

ç, s, ř.

** > ** (),

káuřsas.

Turku,

« » : :-

taltta ř

h, : *řienas*, *siens* *heinä* ‘ ’.

« » : **řirvas* (. :- *řirwis* ‘ ’)

řirvas . (.) *ú* ‘ ’.

a o . *botāgas*.

aryba . (.) *a o* . (.)

vatà, *vākaras* .

(.) . *i* . (*dīrs* —

‘ ’), . — *ui* (*mu las*, *buitis*).

k̃dikis ‘ ’ —

*** (.) .

’dra — . () .

(.) , . — *ui* (.) .

⁹ *kařstas*, . :

1967, 211.

¹⁰

: 2001, 77–80 226–234.

1967 —
2001 —
1966 —

I-IV. 1964–1973.

B ga — B ga K. Rinkiniai raštai. T. I-III. Vilnius 1958-1961.

Fraenkel — Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg; Göttingen 1955-1962.

Leskien 1891 — Leskien A. Die Bildung der Nomina in Litauischen. Leipzig.

Schmidt 1872 — Schmidt J. Die verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen sprachen. Weimar.

Skardžius 1931 — Skardžius P. Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen. Kaunas.

Jurgis Pakerys (Vilnius)

„Netaisyklinga“ paradigma žodyne: lie. *-inoti* veiksmožodžiai

Žodynuose greta leksin s bei kitos informacijos paprastai pateikiama ir gramatin . Sudarant pla ius istorinius ir tarminius leksikonus reikia nuspr sti, kaip pateikti žodži form variantus, „netaisyklingas“ (tr kstamas ar supletyvinės) paradigmas, kaip pad ti skaitytojui tas paradigmas greit surasti.

domus atvejys — lie. *-inoti* veiksmožodžiai¹¹. Lietuvi kalbos žodyne (LKŽ) yra *budinóti, deginoti, garbinoti, linksminóti, mažinoti, r stinoti, siekdinoti, stiprinóti, sveikinóti, šlovinóti, teisinoti, varginoti* ir kt. LKŽ nurodoma visa ši veiksmožodži paradigma, pvz., *garbinoti, -oja, -ojo* (LKŽ-III: 117). Atkreiptinas d mesys tai, kad XVI a. Mažosios Lietuvos raštuose dažniausiai pasitaiko tik praet. kamienas *-inojo*, egzistuojantis šalia *-ino* (Palionis 1967: 135). Praes. kamienas *-inoja* XVI a. tekstuose labai retas¹², o inf. su *-ino-*, regis, apskritai nepasitaiko. Tod l tik tina, kad pastarieji kamienai yra v lesn s kilm s, pasidaryti lyginant „netaisykling “ paradigm : šalia praet. *-inojo* gal jo atsirasti inf. *-inoti*, o greta *-inoti, -inojo* d sningai susiformavo praes. *-inoja*¹³ (plg. Enzdel ns 1951: 836).

Vadinasi, pateikiant kalbamuosius veiksmožodžius žodyne, pageidautina atsižvelgti j šaltini chronologij ir nustatyti žodžio form tarpusavio santykius. Pavyzdžiui, J.Bretk no Biblijos vertime yra *varginojo* BB1Mak6,25 (LKŽ-XVIII: 158). Kadangi atitinkam praes. ir inf. kamien su *-ino-* neužfiksuota, rizikinga atstatyti paradigm *varginoti, -oja, -ojo* (LKŽ ten pat)¹⁴. Forma *varginojo* Bretk no raštuose grei iausiai priklauso *varginti, -ina, -ino* paradigmui kaip praet. variantas (plg. praet. 1Sg. *warginaw* BPII370₃). Vadinasi, *varginojo* ir kitos tokios formos gal t b ti terptos atitinkamus *-inti* veiksmožodži straipsnius, pavyzdžiui, taip: *várginti* (-yti K, Sn), *-ina, -ino* (*-inojo* BB). Kad skaitytojui t form b t lengviau surasti, žodyne verta terpti nuorod *várginojo* žr. *várginti*. Iliustracin sakini reikt d ti prie *várginti*, kad vienōs paradigmos formos b t šalia (plg. pavyzdžius iš *várginti* straipsnio: *varginami* BBRd3,47; *vargini* BB2Moz22,23; *varginta* BB1Moz15,13 (LKŽ-XVIII: 159)).

Kai žodyno kartotekoje užfiksuotas tik praes. *-inoja* kamienas (pvz., 2Sg. *m ginoji* Mž438 (LKŽ-VII: 1001)), galima sp ti realiai egzistavus ir vis paradigm (jau min ta, kad praes. *-inoja* gal jo b ti pasidarytas šalia inf. ir praet. su *-ino-*). Vis d lto saugiausia b t , jei antraštiniu straipsnio žodžiu tiesiog eit forma *m ginoji*. ia tur t b ti dedamas ir iliustracinis sakiny, nes sunku rodyti, kad *m ginoji* Mažvydo raštuose priklauso *m ginti, -ina, -ino* paradigmui.

Jei užfiksuota visa *-inoti* veiksmožodžio paradigma (*-inoti, -inoja, -inojo*), atskir žodyno straipsn rašyti visiškai pamatuota — juk bent formaliai ia yra savarankiškas žodis (o ne tam tikro žodžio formos

¹¹ Ši veiksmožodži pateikimo žodyne problem yra k l s S.Ambrazas (1999: 156–157).

¹² Pavyzdžiui, M.Mažvydo raštuose pavyko aptikti tik por atvej (praes. 2Sg. *mieginoghi* Mž 438₉, 3 *palinx minoiya* Mž 534₆), nors praet. *-inojo* rodo 10 form ; B.Vilento „Evangelijose bei epistolose“ praes. su *-inoja* apskritai nepasitaik , bet 20 form liudija praet. *-inojo*.

¹³ Plg. praes. ir inf. XIX a. šaltiniuose: *pasilinksminojam* PG; *svyrinojant j* Kel1881,190; *palinksmino iau* LC1883,11; *pasilinksminósim* KII39 (LKŽ-VII: 542; XIV: 367).

¹⁴ Atstatant toki paradigm , matyt, remiamasi santykiu *galvoti, -oja, -ojo* : *x, y, varginajo*. Iš ia *x = varginoti, y = varginajo*.

variantas)¹⁵. Sakysim, pavyzdžiais gerai pagrįstas *linksminti*, *-ója*, *-ójo* straipsnis (LKŽ-VII: 542): yra ir inf., ir praes., ir praet. formos. Tik reikšmi aiškinimas nevientisas: *linksminti* turi dvi nuorodas *linksminti*, o *pa(si)linksminti* reikšmės pateikiamos paįmame straipsnyje, nors galima būtų nukreipti atitinkamas *palinksminti* reikšmes ('nuraminti, paguosti', 'paprasmogauti' (LKŽ-VII: 543)).

Galop išskyla priesagos *-imas* veiksmažodžių pavadinimų klausimas. Jei pamatinio veiksmažodžio visa paradigma neužfiksuota, galima būtų nurodyti tik pamatinį (praet.) kamieną su nuoroda į jo straipsnį. Pvz., straipsnį *apteisinojimas* (LKŽ-XV: 1087) galima būtų taip pakeisti: *apteisinojimas* sm. [...] *apteisinojo* (žr. *apteisinti*) — jai iš karto nukreipiama *apteisinti*, nes visos „taisyklingos“ paradigmos (*ap*)*teisinti*, *-ója*, *-ójo* (taip yra LKŽ-XV: 1087–88) atstatyti negalima (juk žinomos tik praet. formos).

Panašios problemos sudaro ir nepriešdėlinių veiksmažodžių atstatymas iš priešdėlinių, mišriųjų veiksmažodžių formos, sumiškų daiktavardžių paradigmos, tam tikrų vardžių interpretacija ir kt. Reikia tikėtis, kad giliai įjant dialektologijos, kalbos istorijos ir leksikografijos tyrimams, naujieji žodynai taip pat patobulins ir patikslins.

Literatūra

- Ambrazas 1999 — S.Ambrazas. [Rec.:] Dominykas Urbas, Martyno Mažvydo raštų žodynas [...]. // Archivum Lithuanicum 1. Vilnius, 1999. — pp. 155–161.
Endzelis 1951 — J.Endzelis. Latviešu valodas gramatika. Rīga, 1951.
Palionis 1967 — J.Palionis. Lietuvių literatūra ir kalba XVI–XVII a. Vilnius, 1967.

Ingrida Pauniņa (Rīga)

Ieskats latviešu valodas aprepozicionālā instrumentālā leksiskās realizācijas galvenajās likumsakarībās

Latviešu valodas nomenu locīšanas paradigmas instrumentālās ir viengais locījums, kuram ir iespējami divi realizācijas veidi — aprepozicionāls savienojums un prepozicionāls savienojums (locīšanas paradigmas instrumentālā ietverta prepozīcija *ar*). Mēs šīs sintaktiskās analīzes izteiksmē instrumentālā locījuma lietojumā joprojām pastāv un turpina attīstīties.

Šajā referātā dots ieskats aprepozicionālā instrumentālā leksiskās realizācijas galvenajās likumsakarībās, jo lai gan bieži instrumentālā prepozicionālā vai aprepozicionālā savienojuma lietošana latviešu valodā ir sinonimiska, tomēr zināmos apstākļos tiek lietots vai nu tikai bezprieveidīgs, vai tikai prievēdīgs savienojums, un bieži to var motivēt tieši ar leksiku.

Aprepozicionāls savienojums tiek lietots, lai izteiktu pašbu vai pazmi, kas raksturo cilvēku vai citu dzīvnieku ar augu un nedzīvības tēsiem, piemēram, *Vecais nišvis savs spožums izkāpa pagalmā, kur kaili zelta putni nolaistiem spārniem stāvja nodzeltjuši koki*. (K.Skalbe. Pasakas. R., 1979., 216. lpp.), *Mani turja par miergu un laimgu cilvēku, jo neviens nezina, kad es dzvoju aizvērtām acīm* (K.Skalbe. Pasakas. R., 1979., 23. lpp.).

Pazmes vai pašbas instrumentālās parasti lietots aprepozicionāls savienojums tādās gadījumos, kur teikumam tuvu paskaidrojošs cits vārds, respektīvi epitets.

Aprepozicionāls savienojums tiek lietots arī izsakot darbības veidu, piemēram, *iet soļiem, iet kājām, dzert malkiem*, kā arī izsakot mēru, piemēram, *st kilogramiem, burti riekšņavām, lidot bariem*. Šādām aprepozicionālām instrumentālām piemīt tendence adverbializācija.

Var konstatēt, ka bieži vien instrumentālā aprepozicionāls vai prepozicionāls lietojums ir kontekstuāli saistīts.

Dažiem aprepozicionālām instrumentālām savienojumiem, piemēram, *st gariem zobiem, degt zilām ugunīm*, ir jau frazeoloģisks raksturs.

¹⁵ Semantiskie *-inoti* ir atitinkami *-inti* veiksmažodžiem skirtojamai nāra visai aišķs. Jāreikt smulkesni tyrim.

Runas verbu LSG paradigmatisks aspekts

Mūsdienu lingvistika pamatojas uz atziņu, ka valoda veido noteiktus veidus organizētā sistēmā, t. i., organisku veselumā, kura elementi ir likumsakarīgi saistīti viens ar otru un ir noteiktas attiecības, t. p. c. leksiskās sistēmā kopumā nedalīti nav iespējams ne apgūt, ne izpētīt, — lai to darītu, leksikālajā daļā un jebkāpko p. c. noteiktā pazīmē. T. p. c. leksikas analīzē jebkādas noteikta klasifikācijas vienība. Vērdziedalā galvenokārt p. c. semantiskās līdzbas vai tuvuma. Vērdziedalā p. c. semantiskās līdzbas tiek apvienoti grupās ar visdažādākiem nosaukumiem un p. c. visdažādākiem pazīmēm (Verbu un frazeoloģismu saistība. Rīga, 1975).

Paradigmatiskās attiecības starp vārdiem nosaka p. c. vārdu identiskuma un atšķirīguma. Identiskumu un atšķirīgumu konstatē, izpētītot vārdu semantisko struktūru. Katrs leksiskās nozīmes būtisks elements t. p. c. tiek izdalīts kā būtisks koda nozīme, ka to nosaka noteikts koda vārdu paradigmatisks pretnostatījums citam vārdam vai vārdiem. Paradigmatiskās attiecības parādās leksiskās sistēmā — semantiskajos laukos, tematiskajās grupās, leksiskās semantiskajās grupās, sinonimurindās, antonimurindās (Valodas sistēma. Rīga, 1976).

Leksiskās sistēmā p. c. tīkums galvenokārt leksiskās semantiskās pazīmes, jo p. c. t. m. nosaka ar leksiskās semantiskās grupas (turpmāk: LSG).

Šajā darbā gan par klasifikāciju, gan par analīzes vienību izvēlēta runas verbu LSG. Latviešu valodas leksiskajā sistēmā runas vārdi veido noteiktu mikrosistēmu, kas nav viendabīga, jo tajā ietilpst daudzoti atšķirīgu vārdi, ko nav iespējams raksturot p. c. vienotiem principiem. Daudzas vārdu nozīmes, kas ietilpst analīzējamajam vārdu semantiskajam struktūrā, tiek lietotas p. c. nēst nozīmē. Līdz ar to var noteikt vienu sakarus ar citām LSG. Šī ir divu veidu leksiskos sakarus: vieni ir tie, kas vērsti no LSG, t. i., runas vārdi p. c. riet citām LSG, piemēram, *alot, apieties, pēter t*. Un otrādi, kad vārdi no citām LSG p. c. riet runas vārdu LSG, piemēram, *grab t, aud t, b rt*. Lai gūtu priekšstatu par attiecībām LSG iekšien un ar citām LSG ir lietderīgi runas vārdu nozīmes analizēt detalizēti. Lai izdalītu vārdu nozīmes semantiskās struktūras elementus, izmantota komponentu analīzes metode, kā arī dažādas transformācijas paņēmieni. Kopumā no latviešu literārs valodas vārdziedalā astoņos sējumos (Rīga, 1972.–1996.) ekscerpēts ap 2000 vienību ar vienotu jelementu „valodiskā darbība”.

Kā jau tika minēts, leksiskās sistēmas elementiem ir noteikta sakarība, proti, hierarhijas principa sakāri. Elementi ar mazāku vispārīnājuma pakāpi ir semantiski pakārtoti elementiem ar lielāku vispārīnājuma pakāpi. Šajā sakarā var runāt par leksiskās sistēmas centra un perifērijas jēdzieniem. Centrālās elementi var būt raksturoti ar noteiktu pazīmju kopumu, tos var viegli noteikt un atšķirt, salīdzinot ar citām tādām pašām parādībām vienbērmi, perifēriskās vienības grūtāk atšķirt, to raksturojošo pazīmju kopums ir neskaidrs (A. , 1985).

()

1,5 : 1996 .
RAM 64 ,

2. «Word Perfect»
«Windows» , ,
«Windows» , ,

3. «Dabartin s lietuvi kalbos
žodynas».
ó

«FoxPro»,
: «Slovar Slovenskega Knižnega Jezika»,
«Windows».

4. », «Encarta» .
(— « »)
. . .)
. . . , . . . , . . . , . . .

5. , , . . .

Iveta P tele (R ga)

Latviešu valodas profesiju nosaukumu leksisk s patn bas

Par profesiju nosaukumu aizs kumu var uzskat t senos ar cilv ka nodarbošanos saist tos dar t jv rdus. Tie parasti pieder pie mantot s leksikas sl a un ir attiecin mi uz oti seniem latviešu nodarbošan s veidiem, sniedzot daudz v sturisku liec bu par latviešu nodarbošanos senatn (*ar js, bitenieks, dobracis, dravnieks, dzirkalis, ec t js, k l js, v rp ja* u.c.).

Seno amatu nosaukumu vid sastopami ar aizguvumi, kas radušies kaimi tautu kontaktu ietekm (*pr d ja, rijnieks*).

Non kot politisk un ekonomisk atkar b no v ciešiem 12., 13. gs., v rojams straujš erm nismu pieaugums (*dreimanis, rmanis, sni eris, v veris, z eris*).

Ar m sdien s profesiju nosaukumu leksiku veido v rdi, kas darin ti:

- no mantot m sakn m,
- mantot m sakn m pievienojot aizg tus afiksus,
- aizg t m sakn m pievienojot latviskas cilmes afiksus (*anod t js, bitumin t js, blanš t js, kristaliz t js, valc t js* u.c.),
- internacion lam celmam pievienojot aizg tus postfiks lus elementus (*defektoskopists, dokumentologs, reli iologs*).

Lielu latviešu valodas profesiju nosaukumu da u veido aizguvumi, parasti internacion lismi (*agronoms, anesteziologs, arheologs, eogr fs, logop ds, pediatrs* u.c.).

J nis Rozenbergs (R ga)

Leksika stilistikas aspekt

1. Leksika ir verb l s komunik cijas pamats — t s inform cijas prim ro funkciju veic ja, kas nodrošina sazi u ar sevi un citiem, fiks dom šanas darba rezult tus, k ar cilv ka emocion li ekspres v satura izpratni.

2. V rdi ir daž di un visi valod ir vajadz gi, tikai katram sava vieta un funkcija. Un šaj sakar izvirs s jaut jumi: 1) par v rdu un to noz mju klasifik ciju, 2) par v rda noz mes komponentiem un to raksturu, 3) par v rda izmantošanas sf r m, 4) par v rda sakaru ar valodas norm m, 5) par v rda funkcij m komunik cij un m ksl .

3. Nav vienotas p c viena principa izveidotas v rdu klasifik cijas, jo nav ar š das klasifik cijas tam, ko šie v rdi nosauc. Ta u v rdu, to noz mju un leksiski semantisko komponentu klasifik cij ir izstr d ti tradicion li mode i.

4. Temata sakar var izvirs t dažus pie mumus: 1) ir t.s. neutr l leksika un stilistiski ton t , gan vienai, gan otrai ir stilistisk s potences. Pirmajai t s realiz konsitu cija, otrajai — v rdu mar t , patst v g papildinform cija (stilisk vai/un emocion li ekspres v).

5. Komunik cijas akta vide nosaka leksikas izmantošanas izv li. Ta u latviešu, t pat k radniec g s valod s leksikas izv li var ietekm t komunikatora personiskie ieskati. Tie var rad t probl mjaut jumus par leksikas izmantošanu liter r rakstu valod , sarunvalod un neliter r s valodas paveidos.

Min to problem tiku var ar ietekm t, piem ram, glob li str vojumi šais jaut jumos, individu li v rdu aktualiz cijas mekl jumi, „person bas” reklam šanas tendences u.c. faktori.

6. V rda lietojuma sf ras nosaka komunik cijas akta vide un komunikatora subjekt v attieksme pret inform cijas saturu un komunik cijas vidi, kas emocion li est tisk aspekt izpaužas k subjekt vs v rt jums vai/un p rdz vojums.

7. V rds ir b tisks valodas normu izstr d un norm tas valodas lietošan . Tas pal dz nodrošin t valodas stabilit ti un sekm valodas att st bas jaut jumu risin šanu.

8. No valodas b t bas un funkciju viedok a j diferenc komunikat vie un nekomunikat vie teksti/runas. Pirmie tiek izmantoti sazi as proces , otrie — k v rda m kslas mat rija un forma.

Šajos daž dos tekstos/run s leksikas izmantojums ir atš ir gs, jo j dzienu izteikšanai un t lu veidošanai katrai ir savi atš ir gi pa mieni.

9. Katr att st t valod v rdu ir simtiem t kstošu, ar latviešu valod . Lai fiks tu š s valodas m sdienu leksisko bag t bu, ir nepieciešams liels un past v gs darbs v rdu konstat šan un to kvalific šan , bet tas vair k s jom s ir iestr dzis p c Latviešu liter r s valodas v rdn cas izstr des.

Valentīna Skujiņa (Rīga)

Daudzvalodu terminu skaidrojāšana vārdnīcā veidošanas problēmas

1. Latvijā kopš 20. gs. 90. gadiem populāri kais terminu vārdnīcā tips ir skaidrojāšana ar valodu vārdnīcā: reiz ar latviešu valodas terminiem un to skaidrojumiem tiek doti terminu ekvivalenti angļu, krievu un vācu valodā.
2. Gatavojot daudzvalodu terminu skaidrojāšanu vārdnīcā, salīdzinājums ar vispārlietojamās leksikas vārdnīcām ir vairāk papildproblēmas: kā izkārtojami vārdu termini (pēc pamatvārda vai pēc pirmvārda), kā dodami saliktie termini: kā piemēri pie pamattermina vai — kā patstāvīgi skaidrojami termini, kā dodami sinonīmi, kā veidojami un saskaņojami skaidrojumi u.c.
3. Vairāk sākotnējā aktuala ir starptautisko standartu tulkošana, turklāt latviešu valodas termina un tā definīcijas izvēlei tiek izmantoti vairāku (visbiežāk trīs) valodu paraugi, kas nereti ir jādzīeniski atšķirīgi vai pat pretrunīgi.
4. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas praksē šajos jautājumos uzkrāta zināma pieredze, kas turpina pilnveidoties. Terminu izvēlē pamatprasība — terminu sistēmiskums un atbilstība valodas leksikas sistēmai, skaidrojumu veidošanā galvenais — jādzīeniski skaidrība, ko panāk ar nepieciešamo un pietiekamo pazīmju minēšanu (vai aprakstu).

Anītra Tsiņa (Rīga)

Krās nosaukumi G.F.Stendera vārdnīcā „Lettische Lexikon”

1789. gadā Jelgavā iznāca Gotharda Frīdriha Stendera vārdnīcā „Lettisches Lexikon” — nākamais lielākais iespieddarbs latviešu valodā pēc Glikas Beles. G.F.Stendera darbu veido vācu-latviešu vārdnīcā, kur ir apmēram 14 000 šķirņu, un latviešu-vācu vārdnīcā, kur ir apmēram 7000 šķirņu.

Šķirņu izkārtojums, izvirzot šķirni ar vārdus pa kreisi, padarījis vārdnīcu labi pārskatāmu. Pārskatāmību nodrošina arī vācu un latviešu vārdu grafiskais pretnostatījums — latviešu valodas vārdi iespiesti latīņu burtiem, bet vācu vārdi — gotiski. Par avotiem, veidojot šo vārdnīcu, G.F.Stenderam kalpojusi Kaspara Elversā vārdnīcā (1748), Jakoba Langes vārdnīcā (1777), tā laika iespiestā literatūra un paša Stendera vārdrojumi.

Krās un krāsotņu nosaukumi vārdnīcā atrodami gan atsevišķos šķirņos, gan arī citu šķirņu skaidrojumos, piemēram, **Rubin** — *sarkans, d rgs akmins* (486.). Dažviet krāsas kalpojušas arī par reālu raksturojuma burtisko sastāvdaļu šķirni skaidrojumā, piemēram, **Dambrett, siehe Brettspiel** — *raibis galdi šķirni baltā un melnā plešmā, kas pamischi eet* (156.).

Dažkārt atsevišķu krāsas nosaukumu skaidrojums pilnībā atšķiras no skaidrojuma, kas tam dots mēdienu vārdnīcās, piemēram, **Indigo** — *sillaunas zahles zilluma zahles* (344.)

Interesanti, ka dažviet krāsas nosaukums ietverts tikai vāciskajā šķirnī, bet neatpogu ojas latviešu tulkojumā, piemēram, **abbläuen** — *dikti nokult, nopehrt* (4.)

Krāsas nosaukumu atainojums un skaidrojums šķirņos vācu-latviešu un latviešu-vācu daļās atšķiras. Piemēram, krāsas nosaukuma **balts / weiß** atveide vārdnīcā ir šāda (sk. tabulu).

Aplūkojot tabulu, redzams, ka vācu-latviešu daļā šķirni ligzdoti detalizēti ki baltās krāsas toņu apzīmējumi — gan atvasinātais krāsas nosaukums *pabalts*, gan arī saliktie vācu valodā un salīdzinājuma konstrukciju latviešu tulkojumā apzīmēti krāsas toņu nosaukumi, piemēram, **kreidweiß** *balts kā krihte*. Jāpiebilst arī, ka frazeoloģisms Stenders nav tulkojis burtiski, bet gan devis tiem aprakstošu tulkojumu.

<u>weiß</u> — <i>balts</i>	<u>balts</u> , <i>a, weiß</i>
— <i>machen, baltoht, (eht) baltinaht</i> <i>weiß, ziemlich, pabalts</i> — <i>wie Milch, balts k peens</i> <i>der einen weißen Kopf hat, kam sirma galva irr</i> <i>aus schwarz weiß machen teesu pahrgroziht</i> <i>einem etwas weiß machen zittu pahrmahniht</i> <i>sich weiß brennen liktees ne ko zinnots</i> <i>kreidweiß balts k krihte</i> <i>schneeweiß balts kà sneegs (692.)</i>	<i>baltas deenas redzeht, gute Tage haben</i> <i>ta baltaka deena, der glücklichste Tag</i> <i>lihds scho baltu deenu, bis auf den heutigen Tag</i> <i>balta ligawipņa, schöne Geliebte</i> <i>balta mahmulite trautes Mütterchen (16.)</i>

Anta Trumpa (R ga)

Atseviš u latviešu un lietuviešu valodas adjektvu semantiskā diferencijā: latv. šķīsts, liet. skýstas; latv. skaists, liet. skaistùs; latv. tikls, liet. tiklùs

Visus trīs šos vārdus rādīja latviešu (latv. *š stis* 'tikums, nevainīgums'; izloksnis 'š idrs': liet. *skýstas* 'š idrs; nenopietns, nenobriedis'; latv. *skaists* 'daišs, glāstis': liet. *skaistùs* 'košs, spilgts, skaids; godīgs, nevainīgums'; latv. *tikls* 'tikums': liet. *tiklùs* 'uzticams, lētīgs; godīgs, godprātīgs') nosaukti varētu būt vienai tematiskajai grupai — morāles pašbūvēšanai —, jo vismaz viens pāris rādīja (latv. *š stis*, latv. *tikls*, liet. *tiklùs* un liet. *skaistùs*) raksturokļu ar morāli saistītu pašbūvēšanu.

Latv. *š stis* 'tikums, nevainīgums', izloksnis 'š idrs': liet. *skýstas* 'š idrs; nenopietns, nenobriedis'. Gan latviešu, gan lietuviešu valodas vārdus ir atvasināts no attiecīgajiem darbības vārdiem — latviešu *š st* 'tapt šīdam' un lietuviešu *skýsti* 't. p.' K.Karulis, pamatojoties uz radniecīgo valodu materiāliem (senpr. *skijstan* 'turu, šīstu', kr. 'tirs', po. *czysty* 'tirs'), uzskata, ka šis vārds pirmatnēji nozīmē 'būt, tapt dzīdam, tīram', taču citu valodu piemēri (gr. 'atšēu', go. *skaidan* 'atdalīt' u. c.) liek domāt par citu semantiku attīstību. J. Endzelīns šajā ziņā velk paralēlus ar latīņu *liquidus* 'šīds, plūstošs, tirs', norādot uz tipisku nozīmē pāreju 'š idrs' 'tirs'. Tas liek domāt, ka lietuviešu vārdus tomēr ir saglabājis senku nozīmi (t. i. lietota arī vairākos latviešu valodas izloksnīs, piemēram, Saikavā, Rījienā, Valmierā, Gulbenē, u. c.) un latviešu literārajā valodā ir redzama tālāka nozīmē attīstība: 'š idrs' 'tirs' 'nevainīgums'. Turklāt pārdzīvotāji nozīmē 'nevainīgums', iespējams, ir izveidojušies vai aktualizējušies līdz ar kristīgās reliģijas un tās tekstu izplatību. Mūsdienu latviešu valodā vārdus netiek paši bieži lietoti un mūsdienu latviešu valodas vārdnīcās tam dažkārt pat dota norāde „novecojis”. Ar lietuviešu valodas vārdus *skýstas* nav viennozīmīgs, tam sastopamas pārejas nozīmē 'nenopietns, nenobriedis', kā pamatnozīmi tomēr saglabā jūtības senkājam nozīmi 'š idrs'.

Latv. *skaists* 'daišs, glāstis': liet. *skaistùs* 'košs, spilgts, skaids; godīgs, nevainīgums'. Šie abi vārdi ir etimoloģiski saistīti ar iepriekš minētajiem vārdiem. K.Karulis uzskata, ka baltu pirmvalodā vārds **skaistas* nozīmē bija 'tirs, skaids'. Lietuviešu valodā šis nozīmē vārdi attīstījās par 'gaišs, košs, spilgts, skaids, sirs' 'morāli tirs, tikums, šīsts, nevainīgums', latviešu valodā savukārt par 'skaists'. Lai gan šis pārdzīvotāji lietuviešu valodas vārds nozīmē 'šīsts, nevainīgums' ir pārejas nozīmē un tālāka nozīmē attīstības procesa rezultāts, mūsdienu vārds nebūtu dominājošs un lietuviešu valodas vārdnīcās parasti tiek sniegta kā pārdzīvotāji. Savukārt, runājot par latviešu valodas vārdu *skaists*, interesants liekas fakts, ka 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā latviešu valodas tekstos uzkrātošā bieži sastopams vārds savienojums *skaists laiks*. *Skaists laiks* ir skaids laiks, un varbūt šajā vārds savienojumā ir saglabājusies vārds *skaists* senkājam nozīmē 'skaids'.

Latv. *tikls* 'tikums': liet. *tiklùs* 'uzticams, lētīgs; godīgs, godprātīgs'. Atšķirībā no iepriekš minētajiem vārdiem šajā gadījumā nozīmē attīstība ir bažģīnīga, tomēr par gluži identisku mūsdienu vārdu nevarētu — ar šeit ir novērojams nozīmē attīstības process. Tātad latviešu vārdam *tikls* senajā vārdnīcā ir dota ne tikai mūsdienu pazīstamā nozīmē 'tikums', bet arī 'derīgums' (G.F. Stenders). Paši seno

v rdn cu autori šo v rdu saista ar verbu *tikt* 'patikt' — 'tikum gs' = 'pat kams'. Savuk rt sen kaj noz m 'der gs' varb t par d s saist ba ar verba *tikt* sen ku noz mi 'der t', kas saglab jusies lietuviešu valodas v rd *tikti* 'der t'. Ar v rds *tikls*, kas, spriežot p c v rdn c m un v l 19. gs. beigu tekstiem, agr k ir bijis sam r izplat ts, m sdiens tiek lietots diezgan reti un v rdn c s parasti sniegts ar nor di „novecojis”. Lietuviešu valodas v rds *tiklūs*, kas m sdienu lietuviešu liter raj valod netiek lietots, bet ir fiks ts vair k s izloksn s un atseviš s sen k s v rdn c s (M.Miežins), p c etimologu (E.Frenkela) dom m, ir atvasin ts no lietuviešu verba *tikti* 'der t'. Noz me 'god gs', visticam k, radusies l dz gi k latviešu 'tikum gs': 'labs, der gs, pat kams' 'god gs'. Noz mes 'uzticams; l ttic gs', iesp jams, raduš s tautas etimolo ijas rezult t — saistot v rdu *tiklūs* ar verbu *tik 'ti* 'tic t'.

Dom jams, ka apl kot s grupas v rdi, kas apz m mor les paš bas, attiec g s noz mes, visticam k, ir ieguvuši, izplatoties kristiet bai. M sdiens tos lieto reti (parasti reli iskos tekstos) un tie tiek uzskat ti par novecojušiem (latv. *š sts* un latv. *tikls*), vai ar š s mor lo paš bu apz m još s noz mes k st par perif raj m, s kot domin t cit m noz m m (liet. *skaištūs*). M sdiens šie j dzieni sabiedriskaj apzi ir zaud juši lielu da u no t s noz m bas, kas tiem bija rakstur ga, piem ram, 19. gs. s kum , un tas atspogu ojas ar valod .

Laura Freimane (R ga)

Aizguvumi latviešu jauniešu sarunvalod

Jauniešu sarunvaloda ir br va, nepiespiesta, nesagatavota, p rsvar mutv rdu komunik cijas situ cija jauniešu vid . Latvij jauniešu specifisk s runas apz m šanai izmanto ar terminus skol nu žargons, jauniešu slengs, jaunatnes žargons un studentu žargons.

Jauniešu sarunvalodai ir rakstur ga nev r ga, nev ž ga un bieži vien pat rupja v rdu izv le, kas ir k rezult ts iesp jai neiev rot valodas normas. Š famili r un patn ji aspr t g leksika runai piedod pašu emocion li ekspres vu nokr su un rada jauniešiem pat kamu komunik cijas situ ciju.

V rdu kr juma paplašin šanai jaunieši bieži izmanto aizguvumus no cit m valod m. Š du aizguvumu biežums ir izskaidrojams ar to, ka jaunieši v las izpatikt saviem vienaudžiem. Valodas, no kur m v rdi tiek aizg ti, jauniešu vid sp l lielu lomu. T s tiek apg tas skol , lietotas apk rt j vid u.c.

Latviešu jauniešu sarunvalod ir v rojami aizguvumi no v cu, krievu un ang u valod m.

Rusismi ir izplat ti, jo Latvija vair k nek 30 % iedz vot ju krievu valoda ir dzimt valoda. T p c ar daudzi latviešu jaunieši run krieviski un komunic ar krievu jauniešiem. Kaut ar krievu valoda k svešvaloda p d jo 10 gadu laik ir zaud jusi savu v rt bu, t ir un b s noz m ga valoda Latvij . Šaj sakar protams ir samazin jies to jauniešu skaits, kuri oti labi p rzina krievu valodu un t d , izmantojot sav run rusismus, jaunietis par da savu svešvalodu prasmi, kas l dzaudžu vid tiek nov rt ta pozit vi.

Ang u valoda ir pirm oblig t svešvaloda skol . Jaunieši uzskata, ka ang u valodas zin šanas pieder pie valodas normas un lab k zina ang u valodu nek citas svešvalodas, t d veid apliecinot savu p rliec bu ar re l m valodas zin šan m. Un jaunieši ar apliecina, ka vi iem ikdien ir nepieciešamas ang u valodas zin šanas: darb ar datoru, ce ojumos, sarakst ar draugiem u.c. T p c anglismi jauniešu sarunvalod pat vairs netiek uztverti k paaugstin ta stila v rdi, k tas bija 90-o gadu s kum .

Sal dzinoši reti ir sastopami aizguvumi no v cu valodas. Šis fakts varb t ir izskaidrojams ar to, ka v cu valoda k svešvaloda ir maz k popul ra un skol t tiek m c ta k 2. vai 3. svešvaloda. erm nismu lietošana var rad t ar neizpratni no sarunu biedru puses, kuri šo valodu nep rzina.

Balt ir tochar leksikos gretybės (nam , j aplinkos, kini reikmen pavadinim LSG)

Tyrin jime morfonologiniu ir semantiniu aspektais analizuojama 15 vairoaus giminingumo laipsnio por , turin i etimologini atitikmen balt bei tochar kalbose. Pagal reikšm leksemas galima suskirstyti tokias grupes:

1. Žodžiai, reiškiantys pastato (namo), aptvaro dalis (ar pat aptvar): balt. **dvar-/*dur-* ‘durys, vartai’, toch. B *twere* ‘durys’; balt. **vart-* ‘tvoros dalis, suveriamos durys’, toch. B *wartto* ‘miškas, medži aptvaras’; balt. **žardas* ‘aptvaras’, toch. B *ker(c)iyi* ‘r mai’; balt. **virbas* ‘lazdel , šakel ’, toch. A *warp*, B *werpe* ‘aptvaras’.
2. Žodžiai, reiškiantys rankius, statybos, buities reikmenis: lie. *spartas* ‘ryšys, virv ’, toch. A *spartu* ‘plauk verpetas’; r. balt. **svarpstas* ‘gr žtas’, toch. A *sparp*, *svarp* ‘virv ’; balt. **girn* - ‘girnos’, toch. B *kärweñe* ‘akmuo, uola’.
3. Žodžiai, reiškiantys baldus: pr. *lasto* ‘lova’, toch. B *lesto* ‘lova, g žta’, r. balt. **s las* ‘ilgas s dimas baldas’, toch. B *s le* ‘pagrindas’.
4. Žodžiai, reiškiantys indus: pr. *gnode* ‘duongeld ’, toch. B *kanti* ‘pyrago r šis’; r. balt. *p das* ‘indas valgiui virti’, toch. A *pal*, B *pele* ‘ statymas’.
5. Žodžiai, reiškiantys padargus: r. balt. **jungas* ‘pakinktas’, toch. A *yokäm* ‘durys’, lie. *arklas*, toch. AB *re* ‘pl gas’, pr. *kelan* ‘ratas’, toch. B *kokale* ‘vežimas’.
6. Žodžiai, reiškiantys plaukimo reikmenis: lie. *aldija* ‘valtis’, toch. AB *olyi* ‘valtis’.

Kilm s poži riu analizuojamoji giminiška balt ir tochar leksika atstovauja:

- a) senajam praindoeuropietiškam sluoksniui (šiai grupei priklausyt žodžiai, vardijantys ‘aptvar ’, ‘vartus’, ‘duris’, ‘virv ’, — visi jie deverbatyvai);
- b) leksikos sluoksniui, susiformavusiam tam tikr dialekt koegzistencijos metu (periferinei leksikai galb t priklausyt leksemos, pavadinan ios ‘puod ’, ‘laivel ’, ‘ratus’);
- c) ekskliuzyviniam leksikos sluoksniui (‘gulto’, ‘lovos’ ir ‘suolo’ pavadinimai).

Darybos poži riu min tieji vardažodžiai yra vediniai iš indoeuropietiš k veiksmožodini šakn . Tai fleksijos vediniai, kuri darybos grandin ne visais atvejais yra visiškai akivaizdi (daugeliu atvej galima tik numanyti t veiksmožodin šakn , kuri dav pradži deverbatyvui). Fleksij vediniai balt ir tochar kalbose (atskirai pa mus) priklauso kai kada skirtingiems, kai kada tiems patiems linksniavimo tipams (kamienams). Daiktavardžiai, pavadinantieji nam apyvokos reikmenis, balt bei tochar kalbose dažniausiai yra padaryti iš ide. verb. *CeRC-* strukt ros šakn : lie. *virbas*, toch. A *warp*, B *warpe* (abu **o-*kamieniai); lie. *durys* (**i-*kamienis), toch. B *twere* ‘durys’ (**o-*kamienis).

Keletas giminišk por yra priesag vediniai iš indoeuropietiš k j veiksmožodini šakn . Tos pa ios priesagos rodo, jog balt ir tochar daiktavardžiai gal jo b ti pasidaryti indoeuropie i prokalb s laikais. Labai dažnai daiktavardžiai balt ar tochar kalbose (atskirai pa mus) yra patyr vairi pakitim (per j kitus kamienus, gerokai suabstrakt jusi j reikšm). Min tieji priesag vediniai dažniausiai yra iš ide. verb. *CeRC-* tipo šakn :

- a) **-to-* (balt kalb): **-t-* (tochar k.) priesag vediniai, pvz.: lie. *spartas* ‘ryšys’, toch. A *spartu* ‘plauk verpetas’; lie. *vartai*, toch. A *wart* ‘miškas’;
- b) **-st-* ar **-t-* priesag vediniai: pr. *lasto* ‘lova’, toch. B *lesto* ‘lova, g žta’.

Likusi j gretinamosios leksikos dal sudaro skirtingo darybinio statuso giminiška balt ir tochar leksika: lie. *arklas* (*-kl-* priesagos vedinys), toch. A *re* ‘pl gas’ (fleksijos vedinys); lie. *girnos* (**-no-* priesagos vedinys, deadjektyvas), toch. B *kärweñe* ‘akmuo’ (**-on-* priesagos vedinys); lie. *jungas* (fleksijos vedinys), toch. A *yokäm* ‘durys’ (*-äm-* priesagos vedinys); lie. *puodas* (fleksijos vedinys), toch. A *pal*, B *pele* ‘ statymas’ (**-lo-* priesagos vedinys).

Dialekt lie aizg tie personu nosaukumi: semantisk adapt cija

Dialekt lo aizgūvumu sal dzin jums daž d s valod s r da, ka tematiski tie visvair k ir saist ti ar lauksaimniec bu, m jsaimniec bu un sadz vi. Litu nismu anal ze Lietuvas pierobežas s liskaj s izloksn s liecina, ka tematiski tie attiecin mi uz daž d m saimniecisk s darb bas sf r m, cilv ku sadz vi. Tom r sam r plašu grupu veido personu nosaukumi.

Akn stes, G rsenes, Lašu un Prodes izloksn ir ap pussimtu no lietuviešu valodas aizg tu personu nosaukumu un to variantu.

Tie raksturo personas 1) p c fiziskaj m patn b m un rakstura iez m m: *aldavnieks* 'trakulis, palaidnis, padauza'; *aitivars* 'p rgalv gs trakulis'; *a'pidva is* 'mu is, lempis'; *ne rt lis* 'nem kul gs, nekam neder gs cilv ks'; *neti elis* 'netiklis, slaists'; *sapuv lis, sapiv lis* 'nej ga, neveikls cilv ks'; *šaipla, šipla, šiepla, šieplis* 'cilv ks, kas vienm r smejas; t ds, kas citus izsmej'; *šv plis* 'cilv ks, kas š upst; mu is'; *ž ebinis* 'cilv ks, kas neskaidri run '; *žveiris* 'š ielacis' u. c.; 2) p c soci laj m un savstarp j m attieksm m: *bi ulis, bi uolis* 'tas, kas kop ar k du citu tur bites; tas, ar ko apmain s bit m'; *uošve* 'v ram te'; *uošvis* 'v rat vs'; *uškuris* 'ieg tnis'; *viršinieks* 'virsnieks, priekšnieks'; *ž uot js* 'pare is, z lnieks' *žmuogs* 'lietuvietis' u. c.; 3) p c nodarbošan s veida: *bi ulis* 'bitenieks (reti)'; *d ržinieks* 'd rznieks'; *irkilis* 'akme kalis'; *klumpenieks* 'koka tupe u darin t js'; *pe kuris* 'kr snkuris, rijas kurin t js'; *šeriks, šeruks, širuks* 'visa ciema kop jais lopu gans, lopu kop js' u. c.

Dialektu p tnieki nor da, ka izlokš u leksik ir procentu li vair k ekspres v s leksikas, turkl t t ir notur g ka nek neutr l leksika. paši tas ir attiecin ms uz personu nosaukumiem, ar aizg tajiem, jo šo tematisko grupu maz k ietekm daž di ekstralingvistiskie faktori, piem., re liju zudums.

P t jam are la valodisk situ cija nav viendab ga, b t b tas ir sarež ts vair ku valodu (galvenok rt baltu un sl vu) un to izlokš u kontaktu savijums, kas izpaudies divvalod b vai daudzvalod b un diglosij (liter r s valodas un t s izloksnes kontakts).

P t jam s izloksn s ir fiks ti personu nosaukumi, kuru aizg šanas (ne en tiskais) avots ir lietuviešu valoda. Lietuviešu valoda ir bijusi tikai starpniekvaloda, bet en tiskais avots ir k da no sl vu valod m. Lietuviešu valodas k starpniekvalodas ietekme ir izpaudusies form lo paz mju uzsl ojum aizgūvuma en tisk s valodas paz m m, piem., *bumbiza* un austrumlietuviešu *bumbizas*, lietuviešu *bambiza*, po u un baltkrievu *bambiza*.

Semantisk adapt cija ir oti daudzveid gs process. T var izpausties k leksisko aizgūvumu semantikas kvantitat vi p rveidojumi, kad notiek polis miska v rda noz mes apjoma sašaurin šan s. Tie var b t ar dev jvalodas v rda noz mes kvalitāt vi p rveidojumi: var main ties noz mes denotat vais vai konotat vais komponents. Aizgūvumiem var par d ties piln gi jaunas, no dev jvalodas atš ir gas noz mes. Toties semantiski nep rveidotu personu nosaukumu p t jam s izloksn s ir maz: latviešu un lietuviešu valod tie ir monos miski v rdi, piem., *pade lis* 'tas, kuram ugunsgr k sadegusi manta'; *piršlis* 'precinieks, starpnieks, kas pal dz sievu bildin t'; *ti inis* 'sli is'; *uškuris* 'ieg tnis'.

Semantiski nep rveidoti ir ar personu nosaukumi, kas saglab juši leksisk s noz mes konotat vo komponentu — niev juma nokr su, piem., *a'pidva is* 'mu is, lempis'.

Liel k aizg to personu nosaukumu da a ir semantiski p rveidota, jo, k zin ms, v rdam, p rejot no vienas leksiski semantisk s sist mas otr gan starpniekvalodu, gan liter r s valodas un dialektu kontaktu gad jum , viss v rda semantisko elementu kopums tiek adapt ts oti reti. No lietuviešu ekvivalenta var b t p r emta k pamatnoz me, t ar atvasin t s noz mes. Turkl t ne visiem aizg tajiem litu nismiēm p t jam s izloksn s ir viena un t pati noz me.

Bieži vien aizg to personu nosaukumu noz me ir veidojusies uz noz mes p rnesuma pamata k atš ir ga dialekt la noz me, realiz joties noz mes p rnesumam uz l dz bas pamata no par d bas, priekšmeta vai k da personas nosaukuma p rnesuma uz citu personu, piem., *žaislis* 'cilv ks, kas kst s, ksts', iesp jams,

aizg ts no lei. *ža slas* ‘rota lieta’, sal. ar *žaislūs* ‘rota gs’; *lupi is* ‘laup t js’, sal. lei. *lupikas* ‘d r t js; dauz t js, kauslis; (p rn.) aug ot js’.

Da ai aizguvumu v rojama gan k das polis miska v rda noz mes aizg šana, gan ar jaunas, tikai latviešu izloksn m rakstur gas noz mes (noz mju) rašan s.

Vis s p t jam s izloksn s v rdam *epasls*, *epesls* ir vien das noz mes ‘neveiklis’, ko var lietot ar k lamu v rdu ar nelielu intensit ti. T var nosaukt ar b rnu, kas lielajiem mais s pa k j m. Izloksn s v rdam radusies v l viena noz me — ‘cilv ks, kuram pat k kst ties’; t s atbilstošajam lietuviešu v rdam nav.

Sam r lielu v rdu grupu p t jam s izloksn s veido litu nismi, kuriem piem t noteikta konot cija. T var izpausties k stilistiska vai emocion la ekspresija. Dažreiz t ir p r emta no lietuviešu valodas, bet bieži ir radusies, v rdam adapt joties semantiski paš s p t jam s izloksn s. T v rdi *izni lis* ‘neveikls cilv ks’ un *pa'n elis* ‘neveikls cilv ks; nekam neder gs cilv ks; t a’ ir saglab juši niev jošu ekspresiju, kas piem t ar atbilstošajiem lietuviešu v rdiem, savuk rt aizguvums *gaspa'dore*, *gaspa'doris* ‘saimnieks’ ieguvis ironisku nokr su, bet *žmuogs* ar atvasin tu noz mi ‘neizdar gs cilv ks’ ieguvis niev jošu nokr su, k das tiem nav lietuviešu valod .

Dzintra Šulce (Liep ja)

Leksisko aizguvumu fon tisk adapt cija

Ikvienas valodas v rdu kr jum cilmes zi ir daž das leksiskas vien bas. Latviešu valod sam r lielu leksikas sl ni veido aizguvumi. Taj sastopami aizguvumi no daž d m valod m, un katrai no t m ir savi fon tiskie l dzek i, sava gramatisk un leksisk strukt ra.

Iek aujoties latviešu valodas v rdu kr jum , citu valodu v rdi piel gojas latviešu valodas sist mai. Notiek aizg to v rdu asimil cija visos valodas l me os, tie ieg st latviešu valodai rakstur g s patn bas. Asimil cijas pak pe var b t daž da — piln ga vai da ja. Tas atkar gs no daž diem apst k iem: no aizguvumu vecuma, lietošanas biežuma, aizg šanas veida (runas vai rakstu form), no ori in lvalodas patn b m u. tml.

Fon tisk asimil cija v rojama ikvien aizg t v rd . Piel gošan s rezult t var main ties v rda skaniskais sast vs, uzsvara vieta v rd un zilbes strukt ra.

Katr valod ir sava artikul cijas b ze, t p c aizg t s ska as tiek pak autas tai. Aizg to v rdu svešais skan jums it k iziet caur dzimt s valodas uztveres un artikul cijas b zi, t. i., sveš ska a tiek sal dzin ta ar analogu dzimtaj valod un artikul ta atbilstoši artikul cijas paradumiem. T k valodas fon tiski fonolo iskajai sist mai ir relat vi liela stabilit te, tad asimil cijas rezult t var aizg t tikai t s skanisk s par d bas, ko valodas fon tisk sist ma at auj, piem ram, latviešu valod nevar aizg t w.

Aizg tu v rdu asimil cij b tiskas izmai as ir v rojamas gan vok lism , gan konsonantism . Vok lism t ir patska u kvantit tes mai a aizguvumos (*matemātika* gaid m s *matēmatikas* viet), svešu patska u aizst šana ar latviešu valodas patska iem (v cu sais *ū* latviešu valod tiek aizst ts ar *i*, piem., *būsse* — *bise* u. c.), jaunu patska u ieviešana (*o* un jaun k s cilmes aizguvumos, piem., *novele*, *metōde*, *oktōbris*, *kontrōle*), v rojams ierobežots plato patska u *ę* un , lietojums.

Aizg to v rdu konsonantism v rojamas l dz gas fon tiskas par d bas: svešu l dzska u aizst šana ar latviešu valodai rakstur giem, jaunu l dzska u ieviešana un l dzska u kvalit tes p rveidojumi. Par šo latviešu valodas fon tiski fonolo isk s sist mas da u detaliz t ks p rskats tiks sniegts refer t .

Asimil cija skar ar aizg to v rdu uzvaru un zilbes inton ciju. T k latviešu valod parasts ir pirm s zilbes uzsvars, tad š du uzvaru ieg st ar liel k da a aizguvumu. Nelok majos pašv rdos un sugasv rdos v rojamas atk pes, lietojot ori in lvalodas uzvaru, piem., *Ba'ka o*, *ma'estro*, *komuni'k* . Tas ir iesp jams, jo, k liecina p t jumi, ar latviešu valod k dreiz ir bijis br vais v rda uzsvars.

Gar s zilbes latviešu valodā tiek dažādi intonēti. Aizgājot vārdos pārsvaru gāstiept intonācija, piem., *eņz ms, hiņna, oāze*. Supersegmentlo valodas parādību pilnīgs lietojums ar aizgājot vārdos ir atspoguļots „Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrūnas vārdnīcā” (1995).

Mācīdams, paplašinoties valodu kontaktiem un svešvalodu apguvei, jāatgriežas pie svešu vārdu adaptācijas latviešu valodā kā svarīgu aktu līkni. Tam jāpievērš uzmanība ir sava noteikta vieta latviešu valodas ortoepijas kursā.

Vineta Ernstone (Rīga)

Latviešu sarunvalodas vārdnīcā izveides problēmas risinājumi

Referāts paredzēts iepazīstināt ar latviešu sarunvalodas un slenga leksikas datu bāzes izveides pamatprincipiem. Datu bāze izveidota ar mērķi radīt priekšnoteikumus latviešu sarunvalodas un slenga vārdnīcā (turpmāk tekstā LSSV) sastādīšanai, rediģēšanai un izdošanai.

Datu bāze vienlaikus tiek veidota gan kā elektroniska vārdnīca, gan kā tipogrāfijas vajadzībām izstrādāts gatavs manuskripts datorformātā, gan arī kā sava veida lingvistisks datorresurss, kuru iespējams papildināt ar citiem vai iekārtot kā citu projektu.

Datu bāzes pamatā ir elektroniskā LSSV vārdnīcā nepieciešamu datu fiksācija. Tāpat tika izstrādāts veids (respektīvi programma), kā ievadīt (fiksēt datu bāzē) leksiku un to raksturojošo lingvistisko un ekstralingvistisko informāciju. Lai varētu izstrādāt datu bāzes ievada formātu, tika noskaidroti galvenie parametri, pēc kuriem raksturot šo leksiku. Datu bāze ievadāta kā ASCII teksts.

Datu bāzē fiksētais materiāls elektroniskā LSSV vajadzībām ir izkārtošs šīrkā veidā alfabētiskā secībā. Šīrkā ir šādas daļas:

- 1) šīrkā vārdos vai vārdos savienojumos;
- 2) piederība pie noteiktas vārdšķiras un citas gramatiskās norādes;
- 3) leksikostilistikais raksturojums un komentāri;
- 4) semantiskais skaidrojums;
- 5) cilmes skaidrojums;
- 6) ilustratīvais materiāls teikuma vai vārdos savienojumu veidā ar norādi par tēzēm.

Datu bāzes sastādīšanai tika izveidota speciāla datorprogramma, kas dod iespēju šīrkā vārdos sakārtojot alfabētiskā secībā un atrast par katru šīrkā vārdos visu fiksēto informāciju. Jau datu bāzes izveides sākumā tika paredzēts automatizēt LSSV sastādīšanas un rediģēšanas darbu. Iespējams labot (rediģēt) gan šīrkā sarakstā esošos vārdos, gan vārdos šīrkā atvērš. Datu bāzes programmnodrošinājums pieļauj iespēju visu sakopot materiālu (vai tādā gadījumā) izdrukāt uz papīra teksta veidā vai fiksēt diskētā ar lietotājam nepieciešamo informāciju.

Elektroniskajā LSSV par katru šīrkā vārdos komentāru veidā tiek dota visa šobrīd pieejamā un LSSV izveidei nepieciešamā lingvistiskā un leksikogrāfiskā informācija. Latviešu vārdnīcā tiek izmantotas, precīzāk datu bāzē fiksēto leksisko vienību stilistisko piederību, funkcionālo lietojumu un izcelsmi. Citvalodu (krievu, vācu, angļu) slenga vārdnīcā izmantotas etimoloģijas skaidrojums, kā arī izstrādāta vārdos funkcionālo lietojuma un tematiskā dalījuma principus. Vārdos, kas minēti kā daļēji esošajam autoritātes vajadzībām latviešu vārdnīcā, datu bāzē šīrkā tiek fiksēti arī šā informācija, ja tā atbilst LSSV specifikai un izveides principiem. Gan latviešu, gan citvalodu vārdnīcā var tikt minētas šīrkā vārdos cilmes skaidrojuma un leksikostilistikā raksturojuma (komentāru) sadaļas.

Datu bāzē tiek fiksēti ne tikai šīrkā vārdos lietojuma ilustratīvais piemērs, bet tiek dots lingvistiskā situācijas raksturojums, pakārtotā šīrkā fiksācija zināmiem novērtējuma kritērijiem un uzrādīta katra ilustratīvā piemēra avota un/vai tā fiksācijas veids.

B dvardžio *juodas* semantinė struktūra

Šiame pranešime bandoma išanalizuoti b dvardžio *juodas* semantinę struktūrą, tiksliau, šio žodžio reikšmės periferiją — b tent *juodas* konotacijas. Analizės medžiaga buvo renkama iš poezijos antologijos „XX a. lietuvių poezija“, pirmojo ir antrojo tomo (sud. V.Kubilius). Šiame poezijos rinkinyje b dvardis *juodas* pavartotas iš viso 182 kartus (I — 93 x; II — 89 x);

Konotacijas b dvardžio *juodas* reikšmės buvo pradėtos analizuoti nuo dvinarinio A + N junginio. Paaiškinkite, jog b dvardis *juodas* dažniausiai jungiasi su daiktavardžiais, žyminiais daiktus, kuriems yra b dingo spalva. Čia aiškiai išsiskiria trys atvejai: 1) ypatybė su turtojais tikrai yra „visiškai tamsus, kaip anglis“, t. y. *juodas*; 2) ypatybė su turtojais nebūtinai yra „visiškai tamsus, kaip anglis“; jis gali būti „bet kokios spalvos, kuri yra tamsi“; 3) b dvardis *juodas* (skirtingai nei *baltas*) gana dažnai vartojamas su tokiais ypatybėmis su turtojais, kuriems visai nebūdinga spalva, pvz., *juodas nerimas, juoda nežinia, juoda nebūti, juodas sielvartas, juodos mintys, juoda žvarba* ir kt. Toki junginiai struktūriškai eina neigiamo vertinimo ir emocinis komponentai.

Konotacijas b dvardžiui reikšmės formuojasi ir išryškėja platesniame kontekste. Tiriant kontekstus, kur vartojamas b dvardis *juodas*, paaiškinkite, jog šio b dvardžio semantinėje struktūroje yra labai stipriai išreikštas neigiamas vertinamasis komponentas (neigiama vertinamoji konotacija), todėl, skirtingai nei *baltas*, vertinamajam konotacijas reikšmės identifikuoti dažnai pakanka minimalaus konteksto — A + N junginio, pvz., *juodos mintys* — blogos, liūdnos mintys, *juodas pasaulis* — niūrus, nedoras, *juoda nežinia* — negera, beviltiška, *juoda praėjusi* — bloga, niūri, konotacijoje reikšmės pavartotas šis b dvardis gali būti ir tuomet, kai vartojama bevardžio giminė *juoda*, pvz.: *Over galvą pakylėjus*, — / *Juoda, juoda, juoda* [AGust II 13] ir t.t.

Tačiau konotacijas reikšmės nustatymui neužtenka išnagrinėti semantinių tik junginių su N. Taigi, antrasis konkrečios medžiagos analizės etapas — išnagrinėti platesnį kontekstą ir jame rasti elementus, kurie siejasi ir išryškina b dvardžio *juodas* konotacines reikšmes.

Konkrečiai medžiaga rodo, kad b dvardis *juodas* kontekste dažnai vartojamas su žodžiais, kuriuos pagal reikšmę galima klasifikuoti kelias grupes. T. y. vartojamas su tokiais žodžiais, kuriuos jungia semos: 1) ‘blogis’, ‘nedora’, ‘grėsmė’, ‘pikta lemtybė’ (pvz., *varnas, velnias, tamsybė, kraujas, gaisras, bedugnė, liūdnas*); 2) ‘liūdesys’, ‘kančia’, ‘neviltingas’ (*sielvartas, liūdesys, degti, kančia*); 3) ‘sunkus’, ‘kasdienis’ (*duona, vargas, žemė*); 4) ‘mirtis’ (*kapai, kapo duobė, kaulai*).

Pagal tai skiriamos tokios b dvardžio *juodas* konotacijas reikšmės.

1. Susijęs su nelaime, liūdesiu, kančia, neviltingumu (*skausmas, o naktis: O naktie, o stebukle pasauly, (...) / Per tavę aš nešiu juodą saulę, / Jau iškilis iš skausmo diena*. [BBrazdž I 156]; *liūdnas, nepakartas, nepaleistas: Ir linksmas, ir liūdnas; beveik amžinai. / Nepakartas po balkiu, bet ir nepaleistas. / Su juodojo juoko sparnais*. [Hig II 350]);

2. Nežinia, blogis, kažkas pikta, negera (*nežinia, košmaras, pražus, naktis: Ir visas tas košmaras / Juodoj nežinioj / paskais pražus*. [VMP I 69]; *nežinia, naktis: Kur likimo gijos išvynios / Iš juodos nežinios / (...) O toliau — tik naktis / Ir juoda nežinia*. [VMP I 57]; *neteisybė: Aš jums / Už juodą neteisybę*. — / *Aš buvau teisus ir žvalgas*. [JMac I 536]);

3. Susijęs su mirtimi (*mirei, tyla: Paskui tyla — lyg juodas fonas / Ir tu mirei*. [AMald II 63]; *maras, teišmirs: Juodoju maru teišmirs, / Kas nori mums laisvą atimt*. [SN r I 193]; *mirties sūkurys: Taip kartu ir užkasti, kaip gyns...* / *Juodas sūkurys mirties vaidenas*. [JJušk II]);

4. Sunkus, kasdienis (*sunkus, gorus, duona: Ir baudžiauninkas duoną sunki, juoda, gori / regis iš rugio želmens kas ruduo*. [BBrazdž I 151]; *duona: Man reikia nuo tavo stalo / duonos juodos paragauti — / kaip tikiniam, kurs privalo / ramybę ir atlaidus gauti*. [JMarc II 23]; *vargas, vergai: Daina ta kalba apie juodą varg / Ir jauki laimė pirkios tylumoj*. [AVenc I 141]).

Apibendrinant tai, kas pasakyta, galime suformuluoti tokius teiginius.

1. B dvardžio *juodas* konotacijos išryšk ja ir yra stiprinamos tuomet, kai b dvardis *juodas* vartojamas apsuptyje toki žodži , kuri semos: 1) ‘nelaim ’, ‘li desys’, 2) ‘nežinia’, ‘blogis’; 3) ‘mirtis’; 4) ‘sunkus’, ‘kasdienis’ yra kognityvin s reikšm s b tinosios semos arba potencialiosios semos.

2. *Juodas* konotacij realizacij s lygoja ir tokie konteksto elementai, kurie, pagal juos jungian i sem , gali b ti skirstomi tam tikras semantines grupes. Tokie elementai, tai: a) ne prasti (metaforiniai) žodži junginiai (pvz.: *neištes t l kes i kapai, supl šyti debesys, sutem juodi varnai, nejauk s sapnai, pragaištinga žvarba, aki šaltuma*; b) palyginimai (pvz.: *saul lipni tarsi kraujas*); frazeologiniai (pastovieji) žodži junginiai (pvz.: *juoda kapo duob , nei pakartas nei paleistas* ir kt.). ši teksto element strukt r eina vertinamasis, emocinis ar vaizdinis komponentai. Toki žodži sanaupa sudaro kontekst , kuris s lygoja emoci n vertinam j ar vaizdin *juodas* konotacijas.

3. B dvardžio *juodas* konotacijos stiprinamos tuomet, kai: a) kontekste vartojamas kontrastas, t.y. šis b dvardis sudaro antonim poras: *juodas — baltas; šviesus — tamsus*; b) kai šis b dvardis vartojamas dvinariuose junginiuose A + N, kur išryškinamos sutampan ios daiktavardžio ir b dvardžio potencialiosios semos, pavyzdžiui, *juoda naktis, juoda tamsa*.

4. Kadangi b dvardžio *juodas* konotacijos yra uzualios, stiprios, sitvirtinusios kalboje, jos gal jo s lygoti tai, kad susiformavo pastoviosios perkeltin s reikšm s, užfiksuotos žodynuose. Taigi *juodas* konotacija 1) ‘susij s su nelaime, li desiu, kan ia, neviltimi’ s lygojo perkeltines reikšmes 4) *prk. li dnas, ni rus*; 5) *prk. skurdus, vargingas*; konotacija 2) ‘nežinia, blogis, kažkas pikta, negera’ — perkeltin reikšm 6) *prk. nedoras*. 5. *Juodas* vertinamoji emoci n konotacija ‘nežinia, blogis, kažkas pikta, negera’ sudaro antonim por su *baltas* potenciali ja sema ‘tyras, skaistus, šviesus, šventas’ ir sinonim por su *baltas* konotacija 3) ‘susij s su mirtimi, išsiskyrimu’.

Literat ra

Jakaitien , 1988 — Jakaitien E. Leksin semantika. Vilnius, 1988.

Leech, 1990 — Leech G. Semantics. London, 1990

Stephenson, 1973 — Stephenson P.H. Color: It’s Apprehension and Symbolic Use. Cambridge, 1973.

Thwaites, 1994 — Thwaites T., Lloyd D., Mules W. Tools of cultural studies: An introduction. South Melbourne, 1994.

Williams, 1980 — Williams J.E., Morland J.K., Underwood W.L. Connotations of Color names in the United states, Europe and Asia // Journal of Social Psychology, 1980. Vol. 82, 1980, P. 3–14.

Evalda Jakaitien (Vilnius)

Semantin informacija dvikalbiuose žodynuose

Pranešime bandoma rodyti, kad šiuolaikin je leksikografijoje semantin s informacijos apimtis ir pob dis dvikalbiuose žodynuose labiausiai priklauso nuo pasirinktos žodžio reikšm s sampratos.

Leksin s semantikos tyrimai leidžia apibr žti žodžio reikšm kaip vis konceptuali j informacij , komunikuojam žodžiu. Tai ir designatinis, ir konotacinis žodžio turinys, geriausiai atsiskleidžiantis komunikacijos lygmenyje.

Designatin turin dvikalbiame žodyne tur t perteikti gerai parinktas antrōsios (dešiniōsios) kalbos atitikmuo. Problem nekyla, jei toks atitikmuo t ra vienas ir jei jis visiškai tiksliai perteikia pirmōsios (kairiōsios) kalbos žodžio turin . Toki pavyzdži galima rasti palyginti ne taip jau mažai, ypa jei žodynuose pateikiama giminišk kalb leksika.

Problem atsiranda, kai a) visai tikslaus atitikmens negalima surasti ir pirmosios kalbos žodis aiškinamas keliais sinonimiškais antrosios kalbos žodžiais; b) kai žodis yra daugiareikšmis ir kiekvienos konkre ios kalbos žodis turi savit semantin strukt r (paprastesn ar sud tingesn), toli gražu ne visada sutampan i su to paties žodžio reikšm mis kitoje kalboje, ir kai pirmosios kalbos daugiareikšmio žodžio reikšmi visuma gali b ti perteikiama visai kitokiu antrosios kalbos žodži kiekiu ir deriniu. Pranešime

remiantis konkreiais vairi kalb (lietuvi — latvi, lietuvi — rus, lietuvi — norveg) pavyzdžiais stengiamasi parodyti, kaip tokias problemas galima spręsti. Jei pirmosios kalbos žodis aiškinamas keliais sinonimiškais antrosios kalbos žodžiais, neužtenka surašyti visus galimus sinonimus, būtina paaiškinti arba jų reikšmės skirtumus. Tai pat šalia sinonimiškų atitikmenų, arba duoti pakankamai informatyvius iliustracinius sakinius, iš kurių tie skirtumai akivaizdžiai išryškėtų. Daugiareikšmiškumo atveju neretai tenka paaiškinti atskiras pirmosios kalbos žodžių reikšmes, pateikti antrosios kalbos ekvivalentus ir patikimais pavyzdžiais iliustruoti žodžių vartoseną viena ar kita reikšme. Renkantis problemos sprendimo būdą, atkreiptinas dėmesys ir žodyno tipas: informacijos apimtį lemia, kokiam tikslui ir kokiam adresatui skiriamas dvikalbis žodynas.

Konotacinio žodžio turinį sudaro emociniai, ekspresiniai reikšmės komponentai. Jų perteikimui sunkina tas faktas, kad vienos kalbos turi nevienodus tokių komponentų reikšmės būdus. Lengviausia esti tada, kai konotaciniai komponentai turi aiškias formalias reikšmės priemones (dažniausiai priesagas). Kitais atvejais reikia pasikliauti leksikografinė kalbine nuovoka ir nuojauta. prasta konotacinius komponentus pažymėti specialiomis nuorodomis.

Leksikografinė praktika leidžia teigti, kad šiuolaikiniuose dvikalbiuose žodynuose semantinė informacija turėtų būti suprantama pakankamai plačiai: tai ne tik gerai parinkti leksiniai pirmosios kalbos atitikmenys, bet ir papildomos aiškinamosios nuorodos, ir patikimi iliustraciniai žodžių vartosenos pavyzdžiai.

Ilga Jansone (Rīga)

Latviešu valodas vārdu caurkārtošanas leksikas tematisko grupu parādījumam (galvas sega un plecu sega nosaukumi)

Latviešu valodas tulkojošs vārdu caurkārtošanai 19. un 20. gadsimta skaidrojošajam vārdu caurkārtošanai pilda ar vārdu caurkārtošanas funkcijas, resp. sniedz ziņas par katru konkrētu vārdu caurkārtošanai iekavāšanai laiku latviešu valodas sistēmā. Apzinot vārdu caurkārtošanas materiālu, ir iespējams, pirmkārt, noskaidrot kādā vārdu caurkārtošanai eksistenci valodā (jāpiebilst, ka reālisti jūms vārdu caurkārtošanai sniedz samērā objektīvu informāciju par vārdu caurkārtošanu vai plašāku lietojumu valodā, taūtas, ka vārdu caurkārtošanai nav iekavāšanai vārdu caurkārtošanai, vārdu caurkārtošanai neliecina par to nepazīšanu vai nelietošanu), otrkārt, noteikt iespējamos aizgāšanas ceļus vai nominācijas un izplatāšanas principus.

Ar galvas un plecu sega nosaukumiem — kā vienai no latviešu valodas sastāvdaļām — vārdu caurkārtošanai ir dāta noteikta vieta.

Tulkojošs latviešu valodas vārdu caurkārtošanai (17. gs. 1. p. — 20. gs. b.)

Šovārdu caurkārtošanai tiskātrākumi: ierobežots vārdu caurkārtošanai, kas atspoguļo sastādītāja dzīvotie runto valodu; viena polimiskā leksma ir tulkota ar citu polimiskā leksmu; nevar gūt priekšstatu par leksmai atbilstošo reāliju un tās areālo izplatību. (Šīs leksikografijas izaugsmes nepilnbas it sevišā raksturīgās 17.–19. gs. vārdu caurkārtošanai).

Latviešu leksikografijas aizskumi meklājami 17. gs. pirmajā pusē, kad 1638. gadā izdota G. Mancea vārdu caurkārtošanai latviešu vārdu caurkārtošanai „Lettus, Das ist Wortbuch..”, kurā ievietoti 5 galvas un plecu sega nosaukumi: *Hut* — *Ca'ppure* Manc. 95, *Tu'chlin, linteolum* — *Lackatz, Lackatings* Manc. 191, *Haub / Mu'tze* — *Šeewas=Mitze* Manc. 85, *Deckbett / wie vnsere Bawren haben* — *Sackscha / willane* Manc. 46. (kā iespējams plecu segas nosaukums minams ar *Kutschdeckis* Manc. 106). 1685. gadā sastādītā Kr.F. rekerā vārdu caurkārtošanai „Lettisches und Teutsches Wörterbuch..” (abi varianti publicēti 20. gs. beigās) ievietoti 6 nosaukumi, no kuriem 2 (*cepure* un *villaine*) prēmīti no iepriekšējās vārdu caurkārtošanai, bet prājie ievietoti no jauna: *Auts* — *ein tuch*, *Galwas=auts* — *Ein haupt tuch* Fr. 1, 25, *Bannitis* — *Ein kleines M'tzchen* Fr. 1, 38, *Wihpole* — *eine kleine wepe, ber deke* Cur., *pamawe* Sem. Fr. 299. 1685. gadā sastādītā J.Langija „Lettisch-Deutsches Lexicon..” (publicēta 20. gs. 1. pusē) ietverts visplašākais 17. gs. galvas un plecu sega nosaukumu klāsts — 8 nosaukumi —, no kuriem 3 nav fiksēti iepriekšējās vārdu caurkārtošanai: *Raischka* — *ist ein lang tuch, damit ein Weib ihr Häupt bebindet* Lg. 212,

Šnahtne (Pamawa, *Uhsvalcka*) — eine Grobe Leindwandt Decke, so die Lettinnen umb sich werffen vnd zubreetzen Lg. 271.

17. gs. v rdn cas ir bijušas par avotu 18. gs. v rdn c m, kur s t d atk rtojas ar gandr z visi iepriekš j gadsimta v rdn c s iek autie galvas un plecu segu nosaukumi. Atkar b no v rdn cas sast d t ja zin šan m par apk rt jo vidi un viet jo izloksni, k ar par latviešu valodu kopum , 18. gs. v rdn c s par d s ar daži iepriekš j s neiek auti (bet vai nelietoti?) v rdi.

18. gs. v rdn c s iek autais materi ls liecina, ka stabili vietu latviešu valod ie em t di galvas un plecu segu nosaukumi, k piem ram, *auts*, *lakats*, *cepure*, *mice*, *sakša*, *villane*. Divi no 17. gs. fiks tajiem nosaukumiem — *raiška* un *zvalka* — nav iek uvuši ne 18. gs., ne 19. gs. v rdn c s. J.Langes 1777. gad sast d taj „Vollständiges deutsch-lettisches und lettisch-deutsches Lexicon” (1777) no jauna iek auti š di galvas un plecu segu nosaukumi: *knihpe* eine kleine Muzze L 154, *pahrmatti*, *pahrmatschi* ein Ueberwurf Rock L 224, *segs*, *ussegs tas*, eine Weiberhuelle L 289, bet G.F.Stendera 1789. gada v rdn c „Lettisches Wörter- und NamenLexicon” pirmoreiz ar noz mi ‘lakats’ fiks ta leks ma *drahna*, Tuch, Zeug, Gewand St. 45, k ar ievietoti daži augšzemnieku dialekta latgaliskaj m izloksn m rakstur gi v rdi (*brihle*, ein Huth. Obl. St. 29, *skarra*, Lumpen, Tuch. St. 256), ko vi š, iesp jams, dzird ja str d dams Augšzem .

Galvenais jaunu — l dz šim nefiks tu — galvas un plecu segu nosaukumu avots 19. gs. ir K.Ulma a „Lettisches Wörterbuch. Erster Theil. Lettisch-deutsches Wörterbuch..” (1872) v rdn ca. Taj iek auti 19 l dz tam leksikogr fiskajos avotos nere istr ti v rdi. Liel k da a šo nosaukumu ir k da konkr ta paveida galvas segas apz m jumi, piem ram, cilindrisk s platmales apz m jumi — *gardibene* ‘ein Filzhut’ U 72, *ratenīca* ‘der Filzhut (scherzweise)’ U 220, *leelwene* ‘ein Filzhut’ U 138, daž du, t. sk. nekvalitat vu, cepuru apz m jumi — *jehrene*, *jehrenize* ‘Mütze von Schafsfell’ U 93, *kalpaka* (Lth *kalpokas*,) ‘der Kalpok, die dicht an den Kopf fließende Mütze; Nachtmütze’ U 100, *lahpene* ‘ein alter Hut’ U 131, *lipene* ‘eine Pelzmütze mit Ohrenklappen’ U 144, *petne* ‘eine alte abgeschabte Mütze’ U 199, *sesele* ‘Mütze von Iltisfell’ U 256, *smischuks* ‘scherzhafter Ausbruck für *mize*’ U 269, za s velt s villaines apz m jums — *kudsche* ‘eine Weiberdecke’ U 124 (sal. Manc. 106), lakatu apz m jumi — *krihsdogs* ‘ein Frauentuch’ (Kreuztuch) U 122, *linkaine*, *linkaja* ‘ein langes Weiberkopftuch’ U 143, *lupats*, *lupata* ‘ein kleines Tuch, im Gegensatze zu *lakats*’ U 147, *mila* ‘grobes Tuch insonderheit’ U 160, *mirne* ‘Merino’, mirnes drahna ‘Tuch aus Merinowolle’ U 161, *mirnawa* ‘ein fein wollenes Tuch’ U 161 u. c. K.Valdem rs „Kreewu-latweeschu-wahcu wardnic ” (1872) iek auj ar v l k izplat tos galvas segu nosaukumus — *aube* — Haube Vald. 643 un — *ga cepure*, *platcepure*, *platmale* — Hut Vald. 652. J.Kurmins sav „Słownik polsko łacinsko łotewski..” (1858) paral li nosaukumam *galv(a)sauts* min ar v rdu *panamets* (Podwika, rantuch — Calytra, calantica, capitium, muliebre tegmen — *Gohwsauts siwiszu* v. *panamets* Kurm. 149), kas ievietots tikai šin v rdn c . Iesp jams, ka tas ir agr k Lejaskurzem un Latgal izplat t s dvie veida galvassegas apz m jums, kas sasauca ar Lejaskurzem re istr to v rdu *n mats*.

pašu vietu tulkojošo v rdn cu vid ie em K.M lenbaha un J.Endzel na „Latviešu valodas v rdn ca” un J.Endzel na un E.Hauzenbergas „Papildin jumi un labojumi K.M lenbaha „Latviešu valodas v rdn cai”” (1923–1932; 1934–1946), kas p c formas ir divvalodu v rdn ca, ta u p c ietverto leks mu skaita l dzin s latviešu valodas t zauram. Šeit ietverto vis s iepriekš j s v rdn c s fiks to leks mu skaits ir aptuveni vien ds ar pirmo reizi leksikogr fiskajos avotos iek auto galvas un plecu segu nosaukumu skaitu. Gandr z visi neolo ismi ir galvas segas vai plecu segas raksturojošie diferenc t jnosaukumi. P r j s 20. gs. tulkojoš s v rdn cas leksikas tematisko grupu p tniekiem pašu interesi neizraisa, jo ierobežot š irku skaita d , vienas tematisk s grupas leks mu ir sam r maz.

Skaidrojoš s latviešu valodas v rdn cas (19. gs. b. — 20. gs. b.)

Refer t tiks skarts jaut jums ar par daž du tipu skaidrojošaj s v rdn c s (konvers cijas, svešv rdu, izlokš u, liter r s valodas) iek autajiem galvas un plecu segu nosaukumiem un skaidrojošo v rdn cu noz mi tematisko grupu izp t .

.....	1
.....	2
.. (-).	3
.. ().	4
.....	4
<i>L.Balode (Rīga — Helsinki)</i> . ME k onomastikas avots.....	5
<i>A.Bankavs (Rīga)</i> . Latvian Romance Linguists' Contribution To Latvian Lexicography.....	6
<i>D.Bataitytė (Vilnius)</i> . Lietuvi kalbos matmeninis b dvardis <i>aukštas</i> ir jo atitikmenys latvi , nyderland ir angl kalbose (resp. <i>augsts, hoog, high</i>) — keli semantini s lyginamosios analiz s aspektai	7
.. (). « »:	8
<i>J.Valdmanis (Rīga)</i> . Gramatisk informacija v rdn c s	10
.. ().	10
.....	10
<i>A.Vulne (Rīga)</i> . Deminutvu konotacija latviešu tautasdziesm s	11
<i>V.Drotvinas (Vilnius)</i> . D l Pil. Ruigio „Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon“ santykiu su E.Weismanno „Lexicon bipartitum, Latino-Germanicum et Germanico-Latinum“	13
<i>J.Zabarskaitė (Vilnius)</i> . Ekspresyvosios lietuvi kalbos leksikos (ištiktuk) fonosemantika.....	13
.. ().	14
.....	14
<i>E.Zaikauskas (Vilnius)</i> . Lietuvi kalbos performatyv raiška.....	15
<i>V.Zubaitienė (Vilnius)</i> . Fonetin ir gramatin informacija XVIII a. Ryt Pr sijos žodynuose	16
<i>I.Zuicena (Rīga)</i> . Tradicijas un jaunin jumi m sdienu latviešu leksikogr fij	17
<i>Z.Ikere (Daugavpils)</i> . Latviešu filozofijas terminolo ijas etimolo isk diferencij cija: internacion lie aizgavumi	18
<i>A.Kalna a (Rīga)</i> . Veida leksisko un gramatisko noz mju mijiedarbe.....	20
.. ().	20
.....	20
<i>A.Kaškelevičienė (Vilnius — Helsinkis)</i> . Žodyno vartojimo problemos mokantis lietuvi kalbos kaip svetimosios	21
<i>R.Kvaš te (Šau i — Rīga)</i> . Ekonomikas termini liter r s valodas v rdn c	22
<i>S.Kavi a (Rīga)</i> . Baltu valodu invers s v rdn cas, to lingvistisk kapacit te	23
<i>V.Kuzina (Rīga)</i> . V rdn cas un valodu apguve	24
<i>V.Lazauskaitė -Ragaišienė (Vilnius)</i> . D l dviskiemeni o-kamieno daiktavardži akcentini variant pateikimo pietini aukštai i tarmi žodynuose	25
<i>V.Laugale (Liep ja)</i> . Aizgavumi (citvalodismi) latviešu terminolo ij v sturisk aspekt	27
.- ().	28
.....	28
<i>D.Liepa (Rīga)</i> . Leksiskie jaunin jumi latviešu publicistik	29
<i>A.Lisinskaitė (Klaip da)</i> . Pr s kalbos gyv n pavadinim genetin diferenciacija.....	30
<i>I.Lokmane (Rīga)</i> . Leksisk s noz mes sintagm tiskais aspekts.....	30
<i>R.Makare (Rīga)</i> . Par ieder g ko v rdu tekst	31
<i>I.Migla (Rīga)</i> . Frazeoolo ismu atspogu ojums latviešu skaidrojošaj s v rdn c s	32
<i>I.Milvi a (Daugavpils)</i> . Latvijas publicistikas valoda: metaforiz cijas un mitolo iz cijas procesi leksik	32
.. ().	34
.. ().	34
.....	34

..... (.....).35
<i>L.Oldere (R ga)</i> . Adjekt va <i>labs</i> semantikas interpret cija latviešu valodas skaidrojoš s v rdn c s.....	36
..... (..... -.....).37
..... (.....).37
<i>J.Pakerys (Vilnius)</i> . „Netaisyklinga“ paradigma žodyne: lie. <i>-inoti</i> veiksmoždziai	39
<i>I.Pauni a (R ga)</i> . Ieskats latviešu valodas aprepozicion l instrument a leksisk s realiz cijas galvenaj s likumsakar b s	40
<i>S.Polkov ikova (Daugavpils)</i> . Runas verbu LSG paradigmatisks aspekt	41
..... (.....).41
<i>I.P tele (R ga)</i> . Latviešu valodas profesiju nosaukumu leksisk s patn bas	42
<i>J.Rozenbergs (R ga)</i> . Leksika stilistikas aspekt	43
<i>V.Skujis a (R ga)</i> . Daudzvalodu terminu skaidrojošo v rdn cu veidošanas probl mas.....	44
<i>A.T si a (R ga)</i> . Kr su nosaukumi G.F.Stendera v rdn c „Lettische Lexikon”.....	44
<i>A.Trumpa (R ga)</i> . Atseviš u latviešu un lietuviešu valodas adjekt vu semantisk diferencija: latv. š sts, liet. <i>skýstas</i> ; latv. <i>skaists</i> , liet. <i>skaistùs</i> ; latv. <i>tikls</i> , liet. <i>tiklùs</i>	45
<i>L.Freimane (R ga)</i> . Aizguvumi latviešu jauniešu sarunvalod	46
<i>A.Chomi enkien (Klaip da)</i> . Balt ir tochar leksikos gretyb s (nam , j aplinkos, kini reikmen pavadinim LSG).....	47
<i>V.Šaudi a (Daugavpils)</i> . Dialekt lie aizg tie personu nosaukumi: semantisk adapt cija.....	48
<i>Dz.Šulce (Liep ja)</i> . Leksisko aizguvumu fon tisk adapt cija.....	49
<i>V.Ernstone (R ga)</i> . Latviešu sarunvalodas v rdn cas izveides probl mrisin jumi.....	50
<i>S.Juzel nien (Kaunas)</i> . B dvardžio <i>juodas</i> semantin strukt ra	51
<i>E.Jakaitien (Vilnius)</i> . Semantin informacija dvikalbiuose žodynuose.....	52
<i>I.Jansone (R ga)</i> . Latviešu valodas v rdn cas k avots leksikas tematisko grupu p t jumiem (galvas segu un plecu segu nosaukumi)	53